Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 221 (1118) | 1979 чылдың сентябрь 22, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

АНЫЯКТАРНЫҢ ИДЕЙЛИГ ДАДЫГЫЫШКЫНЫ

Аныяк өскеннер марксисчи-ленинчи теорияны хандыр шиңгээдип алырының болгаш оларның идейлиг дадыгыышкынының дугайында бистиң партиявыс доктаамал сагыш салып келген болгаш салып турар. Ооң база бир тодаргай херечизи «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалы болур. Аныяктарны, өзүп орар салгалды кижизидерин бүгү талалыг сайзыраңгайжыдары бүгү партия организацияларының доктаамал сагыш салыр чүүлү дээрзин ол чугула документиде айтып турар.

В. И. Ленинниң «Коммунизмге өөренир» деп төөгүлүг чагыын амыдыралга хажык чокка боттандырар, аныяк өскеннерге марксисчи-ленинчи теорияны ханызы-биле пропагандалап, өөредир, СЭКП-ниң XXV съездизинге болгаш ВЛКСМ-ниң XVIII съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында салган сорулгаларны күүседир дээш могаг чок демисежир, аныяктарның бүгү бөлүктеринге идейлиг салдарны чедирер, партияның болгаш улустуң революсчу, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаагай чаңчылдарынга, коммунистиг моральдың ёзузунга оларны кижизидер талазы-биле чер-черде парторганизацияларның удуртулгазы-биле комсомол организациялары хөй талалыг ажылды чорудуп турар.

Ол чугула сорулгаларны шиитпирлээринге комсомолдуң политиктиг чырыдыышкыны болгаш экономиктиг өөредилге аажок улуг рольду ойнап турар. Өөредилгениң ол хевирлеринге чыл бүрүде-ле муң-муң аныяк кижилер хаара туттунуп турар апарган, чүгле эрткен өөредилге чылында безин партия чырыдыышкынының системазынга аныяк өскеннерден сес муң ажыг кижи, комсомолдуң политөөредилгезинге тос муң хире, коммунистиг күш-ажыл школаларынга болгаш өөредилгениң өске-даа хевирлеринге сес муң кижи хаара туттунган турганын чугаалаарга-ла четчир.

Аныяк кижилерниң революсчу теорияны, марксизм-ленинизмниң чогаалдарын массалыы-биле хандыр өөрениринче хандыкшылы аажок улгаткан. Ооң аңгыда олар политиктиг өөредилгениң теоретиктиг семинарларынга болгаш бөлгүмнеринге СЭКП-ниң XXV съездизиниң материалдарын, Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың чугула документилерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң «Бичии чер», «Катап тургузуушкун», «Кур чер» болгаш өске-даа ажылдарын, ВЛКСМ-ниң XVIII съездизиниң материалдарын болгаш ССРЭ-ниң чаа Конституциязын, өске-даа чугула документилерни өөренип турган.

Сөөлгү чылдарда чамдык партия комитеттериниң болгаш эге организацияларның талазындан комсомолчуларның база аныяктарның политиктиг өөредилгезиниң, идейлиг кижизидилгезиниң айтырыгларынче доктаамал кичээнгейни салып турар. Ол дугайында айтырыгны пленумнарга болгаш коммунистерниң хуралдарынга чугаалажып турар. Чижээ, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң талазы-биле ажылга партийжи удуртулганы улам экижидеринге холбашкан айтырыгны СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң пленумунга бо чылын чугаалашкан. «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер» дугайында СЭКП ТК-ның доктаалы-биле холбаштыр партия организацияларының сорулгаларының дугайын СЭКП райкомнарының пленумнарынга болгаш партия эге организацияларының хуралдарынга чугаалажып турар үеде ол айтырыгларже база-ла улуг кичээнгей салдынган.

Ынчалзажок аныяк өскеннерниң коммунистиг мировоззрениезиниң хевирлеттинип тургустунарынга, оларның идейлиг дадыгыышкынынга кол черни ээлээр, комсомолдуң политиктиг чырыдыышкыны болгаш экономиктиг өөредилгени Каа-Хем, Тожу, Кызыл районнарның база Кызыл хоорайның комсомол организациялары эреңгей удуртуп, ёзу барымдаалап организастааның эрткен өөредилге чылының түңнелдери көргүскен. Бо черлерге кичээлдерниң канчаар эртип турарын, оларның шынарын контрольга албаан. «Шамбалыг», Саян», «Сукпак», «Дең-Терезин», «Совет Тыва» совхозтарга болгаш өске-даа коллективтерге комсомол өөредилгезиниң семинарларынга болгаш бөлгүмнеринге кичээлдерниң деңнели чавыс, амыдырал база тодаргай ажыл-херектер-биле хандыр холбаштырбас чоруктар база бар болгулаан.

Бир эвес чер-черде партия организацияларының талазындан ВЛКСМ комитеттериниң кичээнгейин бо чугула айтырыгже доктаамал угландырып, оларга удуртулганы күштелдирген, чогуур өйүнде дузаны көргүскен болза, ындыг четпестерни чайладып болур турган ийик. Аныяк кижиниң политиктиг билиг-медерели бедик болган тудум-на, ол бүдүрүлгеге-даа, хөй-нийти-даа ажылынга мурнакчы ролюн, идепкейжин болгаш бедик организастыг чоруун көргүзер, төлептиг аажы-чаңныг, үлегерлиг сагылга-чурумнуг болур деп чүвени утпас ужурлуг бис.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле комсомол организациялары политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң ам удавас эгелээр чаа өөредилге чылынга чогуур белеткелди чорутткан. Ол болза оңгу беш чылдың доостуру-биле, СЭКП-ниң XXVI съездизинге база В. И. Ленинниң төрүттүнген хүнүнден бээр чүс он чыл болур оюнга белеткелдиң үезинде эртери-биле онзагай боор турар. Комсомолдуң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезиниң системазынга өөредилге «Ленинизм — бистиң үениң революсчу тугу» деп тема-биле эгелээш, «Ленинниң херээ чурттап база тиилеп турар» деп кичээл-биле доостур. Аныяк кижилер ленинчи номналды хандыр өөренип, шиңгээдип албышаан, партияның херээнге, коммунизмниң идеалдарынга бердинериниң школазын эртерлер.

«Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер» дугайында СЭКП ТК-ның доктаалында оолдар, кыстарны марксисчи-ленинчи мировоззрениеге хевирлеп кижизидериниң, оларның идейлиг дадыгыышкынын күштелдирериниң айтырыгларынче база катап онза чугулалап кичээнгейни салган. Маңаа удавас эгелээр чаа өөредилге чылында комсомолдуң политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгезиниң системазын улам ажыктыг, дээштиг кылдыр организастап, ооң деңнелин улам бедидеринге хүн бүрү бөттүг дузаны комсомол организацияларынга көргүзери — партия-организацияларының бир чугула сорулгазы болур.

КҮСКҮ ХОВУ АЖЫЛДАРЫН ШАЛЫПКЫН, ШЫНАРЛЫГ ЧОРУДАР

СУРГУУЛДАР НОГАА АЖААЛДАЗЫНДА

Бедик тайгалар баштарында баштайгы хар дүжүп, даң аткан тудум-на соок кел чыдарындан ховушөлдерниң ажыл-ишчилери улам хайныышкынныг ажылдап турар. Тараажыларга, картофель, ногаа ажаап ап турарларга күскү аяс хүн бүрүзү үнелиг.

Ындыг аяс хүннерниң бирээзинде Кызыл районнуң «Кара-Хаак» совхозунуң ногаа шөлүнге ажыл база-ла кидин-түлүк чорупп турган үеде чеде бердивис. Бии-Хемниң солагай талазында чаптылган делгем шөлдүң 14 гектарында тараан борбак согунаның дүжүдүн ажаап ап турары ол болду. Ара-аразы ырак эвес бедип үнгүлээн ак-сарыг дөңнер—согуна. Черден чулгаш, дургаар-дургаар чыскаай салгылаан дөстерде база-ла согуна. Оларның аразында хөй-ле уруглар, оолдар чай-хос чок ажылдаан турлар. Бир чамдыктары бичии чудурук дег согуналарны сывындан аңгылай кескеш, аайлай салгылаан, өскелери бир черже дажыглап, бөле урган. Эртенги аяс хүнүң херелдери аныяк кижилерниң арыннарын шонуп тур.

Кайыын келгенин, кажан ажылдап эгелээнин айтыра бээривиске, аныяк кыстарның бирээзи:

— Кызылдың көдээ ажыл-агыйы техникумунуң сургуулдары бис. Бо айның эгезинде-ле маңаа кээп ажылдап эгеледивис. Баштай помидор ажаап турган улус бис. Ону доосқаш, ам согунаже киргенивис бо — деп чугаалады.

— Шупту дөртен ийи кижи — үшкү курстуң сургуулдары, келир үениң зоотехниктери, ветеринарлары дыр бо — деп, оларның удуртукчу башкыларының бирээзи Галина Фоминична Стусова чугаалады. —Оларның эрес-кежээ ажылдап турарын черле мактавас аргажок.

— Сургуулдарның аразында өскелерден ылгалдыг, онза кызымаккай ажылдап турарлар база эвээш эвес—деп, башкы Ф. Дурновцева эжинге улашты. — Чижек кылдыр Клара Намчу-Белек, Светлана Комбу, Гуля Афстахова, Вера Тамбовцева дээш өскелерни-даа адап болур. Ындыг эрестер үш бөлүктүң кайызында-даа хөй.

Дузалажып келгеннерниң багай эвес ажылдап турарын мактап чугаалааш, звено удуртукчузу эш Личамдык сан-түңнерни адады:

— Бо хүнге чедир 9 гектар черден 140 тонна согунаны ажаагаш, хереглекчилерге саттывыс. Ам арткан черден 60-70 тонна хирени ажаап ап болурунуң аргазы бар. Дүжүт база багай эвес-тир: гектардан-на 150 центнер чедип турар.

Согуна ажаалдазын 2-3 хонуктан доозарын планнап турар.

Х-К. МОНГУШ.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛ

Мал чемнериниң курлавырларын белеткээрин чурттуң ажыл-агыйлары уламчылавышаан.

ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң сөөлгү медээзин ёзугаар алырга, чайгаар болгаш тарымал сигеннерни 75 ажыг миллион гектардан кескен, оортан 61,5 миллион гектарның оът-сигенин—сиген болгаш сенаж кылдыр кезип белеткээн.

Колхозтар болгаш совхозтар 50,6 миллион тонна сигенни, 53 миллион тонна сенажты белеткээн. Сиген далганың болгаш хоолулуг өске-даа чемнерни 5,7 миллион тоннаны курлавырлаан. (СЭТА).

ХӨЙ КЕЗИИН КЕСКЕН

Таңдыда «Революцияның чалбыыжы» совхозтуң механизаторлары 7800 гектар тараа культураларының хөй кезиин кезип алганнар. Ажаалдада 40 комбайнёр киржип, багай эвес ажылдап турарлар. Оларның аразында социалистиг чарыш калбарган. Ону хуусаазында түңнеп, мурнакчыларны илередип турар. Коммунист комбайнёр Владимир Мартай-оолдуң чедиишкини дээш хову турлаанда Күш-ажылчы алдар тугун кедирген.

Тарааны тавычалай кестирериңге Александр Попеляев эки ажылдап, өске эштерин мурнап орар. Ол бо хүннерге чедир 700 ажыг гектар черниң тараазын кестирген. Ооң дуңмазы Григорий Попеляев, Геннадий Казачков, Константин Яковлев, Юрий Евдокимов, Кара-оол Бумба ышкаш механизаторларның ажылы база мактаалдыг. Комбайнёрлер тус-тус даалгаларны алган. Мурнакчы тараажы Константин Яковлев сезон дургузунда 200 тонна тараа бастырар хүлээлге алгаш, ам 150 ажыг тоннаны шанче чоруткан.

Балгазынчыларга «Тес-Хем» совхозтан келген беш механизатор дузалажып турар. Олар кызымак ажылдап, мактап келгеннер. Ол ышкаш Кызылда «Сельхозтехниканың» куркомитединиң автобаазазындан барган 12 чолаачының дүжүт ажаалдазында киржилгези улуг. Оларны Георгий Викторович Шагаров удуртуп турар. Чолаачылар хүн үлүүн ажыр күүседип, эки ажылы дээш мактатканнар.

Тараажыларның шалыпчы ижи көдээ ажыл-агыйы ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге төлептиг белээ болур.

Н. ВАНЬКОВ.

ЧАГЛАК-ШИВИ БРИГАДАЗЫНДА

«Тоора-Хем» совхозтуң Бавый-оол Монгушка удурткан сигенчилер бригадазы бо хүннерде Чаглак-Шиви деп черде нийтиниң малынга четчир чемни белткээр дээш ажылдап турар. Чаглак-Шивиниң девискээринде чаагай үнген сигенни чидириг чок, кыска хуусаада ажаап алыр сорулганы олар боттарының мурнунда салган.

Сес кижиден тургустунган бо бригаданың ажылчыннары 310 тонна мал чеми белеткээр социалистиг хүлээлгезин күүседириниң кырында келген. Амга чедир олар 300 тонна сигенни белеткээн.

Тус-тус сигенчилер аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Павел биле Вячеслав Кол алышкылар чоруп, сараат салырының талазы-биле чедип алган бедик арга-дуржулгазын өске эш-өөрүнге дамчыдып берип турарлар. Сиген кезер машинаның башкарыкчызы Точка Лопсан-Базыр совхозтуң сиген шөлдеринге ам 12 чыл ажылдап турар. Хоочун сигенчи хүн бүрүде кылыр планын үргүлчү ажыр күүседип, бодунуң үлегерин аныяктарга көргүзүп турар. Ооң дагдынып алган өөреникчизи Родион Аран база мурнакчыларның одуруунда кирген.

ЧУРУКТАРДА: Павел биле Вячеслав Кол алышкылар сараат салып тур, (үстүнде); мурнакчыларның бирээзи Т. Лопсан-Базыр.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотолары.
Тожу район.

АЛБАННЫҢ АЯН-ЧОРУУ-БИЛЕ

Совет чазактың чалаазы ёзугаар Малайзияның Премьер-Министри Датук Хуссейн Онн албанның аян-чоруун кылып, сентябрь 20-де Москвада келген.

Малайзияның болгаш Совет Эвилелиниң күрүне туктары-биле шимээн аэродромга ол Премьер-Министрни ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин болгаш албанның өске-даа кижилери барып уткаан.

• • •

МАЛАЙЗИЯНЫҢ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРИ Х. ОННУ КРЕМЛЬГЕ ХҮЛЭЭП АЛГАНЫ

Совет Эвилелинде албанның аян-чоруун кылып келген Малайзияның Премьер-Министри Х. Онну СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев биле ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы А. Н. Косыгин сентябрь 20-де Кремльге хүлээп алган.

Найыралчы беседаның үезинде совет-малайзия харылзааларның байдалының болгаш янзы-бүрү талаларга ол харылзааларны хөгжүдериниң перспективаларының дугайында санал-оналдар солчуушкуну болган. Дең эргеге, ийи чурттуң улустарының эрге-ажыктарын хүндүлежиринге үндезилээш, ол харылзааларны улам калбартырының болгаш ханыладырының, бүгү-нийти тайбыңны быжыглаарының херээнге кады ажылдажылганың оруу-биле баар деп кайы-даа талаларның чүткүлү илергейлеттинген.

Делегейниң чамдык чугула айтырыгларының дугайы ССРЭ-ниң болгаш Малайзияның туруштарының чоогу сеткил ханыышкын-биле айыттынган болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынга болгаш чепсегленишкинниң дүжүрериниң херээнге тодаргай түңнелдерни чедип алырынга бүгү күрүнелерниң идепкейлиг күжениишкиннериниң мырыңай эргежок чугулазы онзалап демдеглеттинген.

Боттарының национал хамаарышпас чоруун быжыглаарынче, бот-тускайлаң хөгжүлдеже Мурнуу-Чөөн Азия улустарының чүткүлдерин, оларның ол девискээрге дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкынын чедип алырынче угланган күжениишкиннерин Совет Эвилелиниң деткип турарын Л. И. Брежнев илергейлээн. Империалистиг болгаш оон-биле блоктажып турар күштерниң чимзенишкиннериниң Мурнуу-Чөөн Азияның салым-чолунга айыылдыынче, ол күштерниң боо-моңгунуң болгаш өске-даа чепсектерниң дузазы-биле боттарының негелделерин өске улустарга доңнаштырар, Индий-Кыдат күрүнелериниң болгаш АСЕАН чурттарының аразынга керушпес чорукту өөскүдер дээр оралдажыышкыннарынче ол кичээнгейни угландырган. Совет Эвилелиниң даштыкы политиказының дээди алыс сорулгазы болза, тайбыңны камгалаары, депшилгениң үре-түңнелдерин ажыглаар болгаш боттарының амыдырал-чуртталгазын хостуг таарыштыр тургузуп алыр арганы бүгү улустарга хандырып бээри болур деп, Л. И. Брежнев медеглээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының референтизи Е. М. Самотейкин беседага олурушкан.

(СЭТА).

ЛЕНИН ОРДЕННИ ДОНЕЦКИГЕ ТЫВЫСКАНЫ

ДОНЕЦК. (СЭТА). Сентябрь 20-де Донецкиге Ленин орденни тывыскан.

Партияның хоорай комитединиң болгаш улус депутаттарының хоорай Совединиң аңаа болган байырлыг хуралынга чыылганнарга чылыы-биле уткуп турган. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, Украинаның Компартиязының ТК-зының бирги секретары В. В. Щербицкий чүве чугаалаан. Төрээн чурттуң дээди шаңналы-биле холбаштыр хоорайның болгаш областың ажылчы чоннарынга СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң даасканын ёзугаар ол изиг байырны чедирип, дүрүм ёзугаар чедип алдынган шаңнал-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң индустриалдыг Донецкиниң ажыл-ишчилеринге чүректиң ханызындан байырын болгаш эң чаагай күзээшкиннерин дамчыткан.

Чурттуң болгаш Украин ССР-ниң экономиказының база культуразының хөгжүлдезиниң айтырыгларынга, амгы үениң делегей байдалының айтырыгларынга В. В. Щербицкий доктааган.

Чугаазының түңнелинде В. В. Щербицкий ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Чарлыын номчааш, чыылганнар диңмиттиг адыш часкап турда, Ленин орденни хоорайның тугунга кадап берген.

Ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга хоорайның ажылчы чоннарының чедип алган күш-ажылчы чедиишкиннерин бедии-биле үнелээни дээш СЭКП Төп Комитединге, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунга, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинге, Леонид Ильич Брежневтиң шуут болунга чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинин хуралга чүве чугаалааннар илергейлээн. Донецкиниң шахтёрлары, металлургтары, машина кылыкчылары, химиктери — үлетпүрүнүң бүгү адырларының ажыл-ишчилери, интеллигенциязының хөй муң кижилиг отряды СЭКП-ниң XXV съездиниң шиитпирлерин, оңгу беш чылдың онаалдаларын амыдыралга боттандырар дээш демиселге боттарының күжениишкиннерин улгаттырарын олар бүзүредип чугаалааннар.

Байырлыг хуралдың киржикчилери эш Л. И. Брежневке байыр чедирген чагааны улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

ЛЮДВИК СВОБОДАНЫҢ МӨЧЭЭНИ

ПРАГА. (СЭТА). Чехословакияның күрүне, политика болгаш шериг талазы-биле шылгараңгай ажылдакчызы, Чехословакияның Коммунистиг партиязының ТК-зының кежигүнү армия генералы Людвик Свободаның үр болгаш зар аараашының соонда 1979 чылдың сентябрь 20-де 83 харлыында мөчээнин Чехословакияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди, ЧССР-ниң Президентизи, ЧССР-ниң чазаа, ЧССР-ниң Федералдыг хуралы болгаш Национал фронтузунуң Төп Комитеди ханы кажыыдал-биле дыңнаткан.

Эш Л. Свобода бодунуң бүгү амыдыралын чехословак улуска, социализмниң, тайбыңның болгаш депшилгениң херээнге бараан болдурган. Чехословакияны хостаарынга, Чехословак улус армиязын тургузарынга, социализм тургузуушкунунга ол шылгараңгай рольду ойнаан. Национал камгалал министри, ЧКП ТК-ның Президиумунуң кежигүнү болгаш ЧССР-ниң Президентизи албан-дужаалдарны Л. Свобода ээлеп чорзаан. Л. Свободаның ат-нүүрүнде ады-сураа бодунуң төөгүзүнде быжыы-биле кирген улуг кижизин Чехословакия оскунган деп, ЧТК агентилелдиң дамчыткан дыңнадыында чугаалаан.

ЧЕДИИШКИННИҢ ҮНДЕЗИНИ КИЖИЛЕР-БИЛЕ АЖЫЛДА

Тываның аар үлетпүрүнүң баштайгызы — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың арыглал фабриказының бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цегиниң Евгений Анатольевич Кузнецовка удурткан ээлчээ—фабрикада эки ажылдыгларның бирээзи. Планныг даалгазын бо ээлчег доктаамал ажыр күүседип келген. Ол демниг коллектив бо чылдың эрткен 8 айларында пландан ажыр 66 муң рубльдиң 160 тонна бедик сорттуг даг-дүгүн Төрээн чуртка берген.

Ону беш чылче кирип тура, ээлчегниң коллективи бодунун курлавырларын санап көргеш, бедиткен социалистиг хүлээлгелерин алган. Ол хүлээлгелерде бүдүрүлгениң кол айтырыгларынче кичээнгей салдынган. Чижээ, ында дерилгелерниң бүдүн-бүрүн чоруун доктаамал хынаарын, оларны чогуур үезинде септеп, ажаарын ажыл үезиниң минута бүрүзүн камнап, чөп ажыглаарының, ээлчегниң ажыл-ишчилериниң билиин болгаш мергежилин хүн бүрү бедидерин, күш-ажылдың сагылга-чурумун улам быжыглаарын, социалистиг чарышты калбартырын, коллективтиң дең-дески ажылдаарын чедип алыр болгаш өске-даа чугула айтырыгларны шиитпирлеп, чедип алыр дээш ээлчегниң удуртукчулары, ылаңгыя ээлчег начальниги Е. Кузнецов, мастерлер, механиктер база өске-даа ажыл-ишчилер кызымак ажылдап турар. Ооң түңнелинде ээлчег дең-дески ажылдап, сорттуг даг-дүгү арыглаар планын үргүлчү ажыр күүседип келген. Чижээ, № 5 ээлчег беш чылдың дөртку чылының эрткен сес айларының планын 104 хуу күүсеткеш, арыглал фабриказының ээлчеглериниң социалистиг чарыжынга тиилекчи болган.

Бүдүрүлгеде эң кол чүүл болур кижилер-биле ажыл эки организастаттынган, оларның ажылын, өөредилгезин шын таарыштырган. Ээлчегниң ажылдакчыларының хөй нуруузу коллективтиң тургустунганындан эгелеп ажылдаан кижилер болуп турар. Сорттуг даг-дүгү бүдүрери улуг регулировщик Иргит Кызыл-оолдан хамааржыр болганда, ону бүдүрүлгениң технологу деп адап болур. Ол ээлчегниң хоочуну, фабриканың тургустунганындан эгелеп ажылдаан дуржулгалыг дагдыныкчы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи.

Савалаар машиналар машинизи Галина Фёдоровна Кочукова база фабрикада 15 чыл ажылдаан дуржулгалыг арыглакчы, ол даг-дүгү шоолайдап, ажылга үзүктелиишкин болдурбайн келген. Машинист Лива Ооржак база № 5 ээлчегниң чоргааралы апарган. Оон-даа хөй мурнакчыларны адап болур. Бедик сорттуг рудадан даг-дүгү арыглаар цехтиң № 5 ээлчээ сентябрьның бирги чартыында бодунуң бедик темпизин кошкатпаан, күш-ажылчы көргүзүглерни хүн бүрүзүнде чедип ап турар. Ол ээлчегниң найыралдыг коллективи оңгу беш чылдың дөртку чылының планныг даалгазын хуусаа бетинде чедиишкинниг күүседиринге быжыг бүзүрелдиг.

М. ООРЖАК.
Ак-Довурак хоорай.

Тувинская

ТААРЫМЧАЛЫГ БАЙДАЛДАРНЫ ТУРГУСКАШ

Тандының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXV съездизиниң болгаш көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдериниң үр үеде комплекстиг программазын хүлээп алганы СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунуң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып тура, чер ажылын сайзыраңгайжыдар, ооң үнүш-дүжүткүр болурунче, тараа бүдүрүлгезиниң ниити ажаалдазынче кол кичээнгейни салып турар.

Бо чылын Тандының девискээринде тараа болгаш оъттуг сиген багай эвес үнген. Ажаалданың хуусаазы эрткен чылдарга бодаарга 12—15 хонук эрте эгелээн. Район ниитизи-биле бо чылын 45.532 га черниң тараазын, 436 га черниң картофелин ажаап алыр сорулгалыг. Дүжүт ажаалдазы механизаторларга болгаш ында киржип турар бүгү ишчилерге берге, харысалгалыг кампания болур.

Бо хүннерде хову-шөлдерде тараа ажаар 206 комбайннар, хөй санныг өске-даа машина-техника ажылдап турар. Тараажылар эртен даң бажындан, орай кежээге чедир ажылдап турар. Механизаторларның болгаш ажаалданың бүгү ажыл-ишчилериниң бедик тура-соруктуу техниканы, механизмнерни хынамчалыг ажыглаарындан, күш-ажылды шын организастаарындан, масса-политиктиг ажылдың дээштиинден кол хамааржыр.

Совхозтарда партия, профэвилел, комсомол организациялары дүжүт ажаалдазында ажылдап турарларның культура-амыдырал хандырылгазын организастаар тускайжыттынган отрядтар, звенолардан тургустунган дүжүт ажаар комплексти тургузар дээш Ставрополь крайның Ипатов районунуң тараажыларының мурнакчы дуржулгазының чамдык болдунар чүүлдерин долузу-биле ажыглаан.

Ажаап алышкында өзек черни социалистиг чарыш, бедиткен хүлээлгелер ээлеп турар. Хову турлагларын ажаалданың мурнунда—августуң бирги чартынында лозуң, плакаттар болгаш өске-даа көргүзүг материалдары-биле дерээн. Турлаг бүрүзүнде күш-ажылдың алдар туктарын, көргүзүг самбыраларын кылган. Социалистиг чарыштың түңнелин ёзугаар көргүзүг самбыраларын хүн бүрү долдуруп, тиилекчиге алдар болдуруп Күш-ажылдың алдар тугун көдүрүп турар. Мурнакчыларны материалдыг база моральдыг мактап, шаңнавышаан, агиткуудустарны, шүгүмчүлелдиг хана солуннарын беш хонуктап үндүрүп турар. Дүжүт ажаалдазының үезинде коммунистерниң беш, комсомолчуларның сес бөлүктерин тургускан. 89 коммунист, 162 комсомолчу ажаап алышкынны чидириг чокка, кыска хуусаада доозар дээш туржуп турар. Ажаалдада шупту дөрт чүс ажыг ажылчын, беш чүс бежен студент киржип турар.

СЭКП райкому ажаалда үезинде масса-политиктиг ажылды чедиңгир болдурар дээш совхозтарда партия комитеттериниң, культура ажылдакчыларының, эмнелге, кино болгаш садыг-биле хандырарының план-графиктерин тургускаш бадылаан. Тараажыларга чеди агиткультбригадалар, алды көжер библиотекалар, үш киноустановкалар, дөртен алды политинформаторлар доктаамал барып турар.

Дүжүт болгаш масса-политиктиг ажыл

Районнуң культура бажыныңының чанында «Тараа», Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында, ССРЭ-ниң 50 чылы, С. К. Тока аттыг совхозтарда агиткультбригадалар ажаалданың баштайгы хүннеринден-не турлаг бүрүзүнүң күзенчиг аалчылары апарган. Ажаалданың баштайгы хүннеринден эгелээш ажыл-ишке кызымаккайын көргүзүп, социалистиг хүлээлгелерин доктаамал ажыр күүседип турар комбайнерлерге С. К. Тока аттыг совхозтан коммунист Василий Рейзвых хүнде 11,5 тоннаны бастырар тургаш, 40 тонна чедирип турар. «Коммунизмниң херели» совхозтан чолаачы Седип-оол Куулар комбайндан шанче хүнде 56 тонна тараа сөөртүр планын 80 тонна чедирип, социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп турарлар. Мурнакчыларның үлегери-биле «Россия» совхозтан Николай Серов, Леонид Егоров олар хүнде алды тонна тараа бастырар тургаш, ону ийи катап ажыр күүседип турар. Ол ышкаш «Коммунизмниң херели» совхозтан Геннадий Оюн, Владимир Перфильев болгаш оон-даа өскелер хүн үлүүн доктаамал ажыр күүседип, эрес-шудургузун көргүзүп турарлар.

Дүжүттү кыска хуусаада чидириг чок ажаап алыры—бүгү-ниитиниң хереэ. Маңаа улусчу контролёрлар. оларның бөлүктери улуг рольду ойнап турар. Ажаап алышкында он үш контроль бөлүктерин тургускан. Олар чүгле тараа, саваң ажаалдазынче эвес, тараажылар ортузунда тургустунган масса-политиктиг ажылдың кандыг байдалда турарын база хайгаарап турар. Масса-политиктиг ажылды Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязында, С. К. Тока, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда партия комитеттери (секретарьлары Д. Б. Жигжитов, Э. В. Удера, И. В. Шушеначев) эки организастап турар. Олар социалистиг чарыштың түңнелин доктаамал үндүрүп, ажаап алышкында киржип турар кижилерниң аъш-чемин-че, амыдырал-хандырылгазынче кичээнгейни салып, культурлуг дыштанылгазын эки организастаан. Ажыл-ишчилерниң чурттап турар чери чылыг, чырык—таарымчалыг бүгү-ле байдал тургустунган.

Масса-политиктиг ажылда четпестер база бар. «Революцияның чалбыыжы» совхозта хову турлагларын ажаалла эгелей бергенде дерип дооскан. «Коммунизмниң херели» совхозта хову турлагларында лозуңнар чок, көргүзүг самбыраларын үезинде долдурбайн баар таварылгалар бар.

Ажаап алышкын эгелээнден бээр 21960 га черниң тараазын ажааган. Оон 12530 ажыг тонна тарааны алгаш, ооң 4160 ажыг тонназын келир чылдың үрезининге урган. Районда ортумак дүжүт гектардан—5,7 центнер болуп турар.

Тараа ажаалдазы-биле чергелештир ногаа болгаш картофель ажаалдазы эгелээн. Бо талазы-биле ажыл С. К. Тока, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарда шалыпкын чоруп турар.

Районнуң партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-нити организацияларының, бүгү ажыл-ишчилериниң кол сорулгазы 1979 чылдың дүжүт ажаалдазын айыткан хуусаада чединишкинниг доозары, бүгү савайны малга камгалап алыры. Совет Тываның 35 чыл оюн болгаш Совет Конституцияның хүнүн чаа-чаа күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткууру болур.

К. ЕНЗУК,
СЭКП Танды райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи.

Картофель тарып өстүрер, ону үрезинге белеткээр кылдыр тускайлаан ажыл-агыйларның бирээзи—Тока аттыг совхозтуң бир дугаар хову бригадазында бо хүннерде ажыл-иш түлүк. Картофель тараан 201 гектар черниң 113 гектарындан 5110 ажыг центнер дүжүттү ажаап алган.

Бригаданың шөлдеринде картофель казар ийи машина, он комбайн ажылдап турар. Механизаторлар Сембий-оол Доңгак, Оолак Түлүш, чолаачы Леонид Кузнецов оларның кызымаккай ажылын өөрү мактаар.

Совхозка ниитизи-биле 1600 тонна картофельди ажаап алгаш, оон 1100 тоннаны үрезинге урарын планнаан. Ынчалзажок дүжүттүң хемчээли шоолуг эвес: бир гектардан ортумаа-биле 45,2 центнер. Чамдык шөлдерниң оон бичии-ле дээре.

Картофель ажаарынга дузалажыры-биле Кызылдың автоорук техникумунуң сургуулдары бо совхозта келген ажылдап турар. Оларның амыдырал, культура хандырылгазын организастап тургусканы багай эвес.

ЧУРУКТА: картофельди сорттап турары.
Х-К. МОНГУШТУҢ сөзү, фотозу.

Меринос—чемпион

ССРЭ-ниң Улус ажыл-агыйының делгелгезинде эртип турар азырал малдарының көрүлдезинче Чимкент областа хой ажылының «Куюк» уксаажыдылга заводу эң улуг меринос кошкарны чоруткан. Ооң деңзизи центнер (100 кг) ажыг, бир кыргыырга 14 килограмм чедир дүктү бээр.

Оон бедик продуктулуун, уксаа талазы-биле арыын өөренип көргеш, дуржулгалыг специалистер кирип турар эксперт комиссиязы ол кошкарга «1979 чылдың чемпиону» деп атты тывыскан.

УАЧД-ниң «Хой ажылы» деп павильонунда дээди уксааның болгаш бирги класстың 60 ажыг малдары делгеттинген. Маңаа бистиң чуртувуста өстүрүп турар хойларның бүгү уксааларының дээрге төлээзлерин көрүп болур. Көрүлдеде Россия Федерациязының, Казахстанның, Узбекистанның болгаш өске-даа республикаларның оңгу беш чылда бүдүрүлгениң бедик көргүзүглерин чедип алган уксаажыдылга ажыл-агыйлары киржип турар.

А. ЩЕРБАКОВ.
СЭТА-ның корр.
МОСКВА.

СЭКП-ниң аграр политиказы боттаныышкында

АГРОХИМИЯ — КЕЛИР ҮЕНИҢ ДҮЖҮДҮНГЕ

> **«...Көдээ ажыл-агыйны агрохимиктиг хандырар талазы-биле Бүгү-эвилелдиң бүдүрүлге-эртем каттыжышкынын (Союзсельхозхимияны)... организастаары эргежок чугула деп көрген»,**
>
> **(СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалындан).**

Шөл кезээде үнүш-дүжүткүр, а тараа — чаагай болур ужурлуг. Чер ажылының ол эге үндезини көдээ ажыл-агыйны химизастаарының деңнелинден шиитпирлиг чергези-биле хамааржыр.

Тараа шөлдеринге салдар чедирериниң чемишчидилгеден артык күчүлүг чепсээ агрономияда чок. Дүжүттүң немелде өзүлдезиниң кезиинден эвээш эвези ам чемишчидилгениң үлүг-хуузунга онаажып турар. Тодаргайлаарга, ооң ажы дыка улуг: черни химиктиг чемгерериниң ачызы-биле кижилер көдээ ажыл-агый продуктуларының барык-ла дөрттүң бир кезээн ап турар.

«Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин интенсификастаар талазы-биле хемчеглерниң санындан минералдыг чемишчидилгелерни база үнүш камгалалының чүүлдерин бүдүрериниң улам ыңай хөгжүдеринге эң-не шыңгыы кичээнгейни салза чогуур. Ол чокка ам көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин ону дүрген көдүрериниң оруу-биле чорудары болдунмас»— деп, эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга айыткан.

Үнүш-дүжүткүр чоруктуң күчүлүг индустриязын чуртта тургускан. Чемишчидилгелер бүдүрер талазы-биле Совет Эвилели делегейде бирги черже үнген. Күүлерни улам ыңай улгаттырары болгаш химизацияның чүүлдериниң структуразынга шынарның улуг чаартылгаларын кылыры көрдүнген. Чижээ, келир беш чылда минералдыг чемишчидилгелерни көдээ ажыл-агыйга чорудуп бээрин чылда-ла 135—140 миллион тонна чедирерин төлевилээн. Ынчаарга эң-не ажыктыг, концентраттыг болгаш нарын чемишчидилгелерниң колдады бүдүрерин көвүдедир деп турар. Адырның амдызында хожудап турар кезээ — көдээ ажыл-агый культураларының хоралакчылары-биле демисел чорударынга херек гербицидтерни болгаш өске-даа чүүлдерни бүдүрериниче онза кичээнгейни салып турар.

Химизация айтырыын комплекстиг шиитпирлеп турар. Заводтан шөлге чедир орукта бүгү-ле звеноларның албанын сайзыраңгайжыткан. Дүжүттүң күчүлүг курлавырын шуутла ажыл-агыйларга ажыглаарынга негелде улгадып турар. Агрохимиктиг албанның быдаргайын болгаш үре-түңнелдииниң четпезин СЭКП ТК-ның июль (1978 ч.) Пленумунга мынчаар айыткан: «Химизацияны чамдык черлерде «Сельхозтехника» чорудуп, бир өске черлерде — ажыл-агыйлар аразының каттыжышкыннары чорудуп турар, а чамдык черлерде ону шуут ала-чайгаарлаашкынче шилчиткен».

Пленумнуң шиитпирлерин күүседири-биле СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «Чуртка чаңгыс аай специализастаттынган агрохимия албанын тургузар дугайында» доктаалды хүлээп алган.

Көдээ ажыл-агыйны агрохимиктиг хандырар талазы-биле Бүгү-эвилелдиң бүдүрүлге-эргелел каттыжышкынын — Союзсельхозхимияны ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң системазында организастаан. Ону ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң болгаш ССРЭ-ниң Сельхозтехкүркомунуң көдээ ажыл-агыйын химизастаарының айтырыгларын шиитпирлеп турган адырларының баазазынга тургузуп турар.

Эвилелдешкен республикаларның бот-орулга-чарылгага тургустунган бүдүрүлге-эртем каттыжышкыннары, автономнуг республикаларның, крайларның, областарның база районнарның бүдүрүлге каттыжышкыннары, ажыл-агыйларның химизация пункттары агрохимиктиг хандырылганың чаңгыс аай системазынга кирер. Специализастаттынган албан ол ышкаш агрохимиктиг лабораторияларны, үнүш камгалалының станцияларын, эртем-шинчилел албан черлерин бодунуң эргезинге алыр.

Чаңгыс аай агрохимиктиг албанны тургузар дугайында доктаалды көдээ ажыл-агыйның специалистери, эртемденнер, шөлдерниң мастерлери улуг таарзынышкын-биле уткаан. Эртем болгаш бүдүрүлге күштерин каттыштырып, бистиң кол байлаавыс — черниң элбек беримчезин көвүдедиринге, дүжүттү башкарарынга оларны мөөңнеп турар.

Чаа албанның кылыр чүвези-ле хөй. Химияның бүгү арсеналын чурттуң бүгү ажыл-агыйларынга эртемге үндезилеп ажыглаарын ол хандырар хүлээлгелиг. Ооң сагыш салыр чүүлү — химизацияның чорудуп берип турар чүүлдериниң шынарын контрольдаары, оларны хуваары, долгандыр турар чүүлдерин хирлениишкинден камгалаарының хемчеглерин сагыыры, кадрларны белеткээри.

Алдынган хемчеглер чаагай үре-түңнелди бээри — шөлдерниң үнүш-дүжүткүрүнүң өзеринге, чер база мал ажылының продуктуларын бүдүрерин улам ыңай көвүдедиринге бараан болуру чигзиниг чок.

Д. СМИРНОВ,
СЭТА-ның тайылбырлакчызы.

Тес-Хем районда чеди культура бажыңы, сес библиотека болгаш уругларның бир музыка школазы ажылдап турар. Оларның кышка белеткели кандыгыл? Клубтар, библиотекалар каас-шиник, арыг-силиг, кышка эки белеткенген болза, аңаа келир кижилер хөй болур ужурлуг. Бо бүгүнү ажыл-агыйжы ёзу-биле көөр болза, херек ынчан бүдер.

КЫШКА БЕЛЕН БЕ?

Культура албан черлериниң септелгези ниитизи-биле организастыг эрткен. Эки ажылдыг культура албан черлери районда эвээш эвес. Оларга Берт-Дагның Культура бажыңын (директору коммунист Б. Тоюнлуп), ында библиотеканы (библиотекарь Д. Доржу), О. Шынааның Культура бажыңын (директору В. Байыр-оол), ында библиотеканы (библиотекарь М. Марчын) хамааржыттырып болур. Ол культура одагларының чайгы капитал септелгезин шынарлыг чоруткан. Кышка белен. Ол культура бажыңнарында агиткультбригадалар ажыл-агыйларның сигенчи бригадаларынга үш-үш үнүүшкүннерни кылып, солун программалыг концерттерни көргүскен.

Ооң-биле чергелештир Чыргаланды, Кызыл-Чыраа, Самагалдай Культура бажыңнары чайгы септелгени шынары куду болгаш кончуг шүшпең чоруткан. Септелгениң орайтаанын сантехниктиг ажылды кылып шыдаар тускай мергежилдиг кижилерни чогуур үезинде тып албааны-биле, кожуг батареяларын садып албааны-биле тайылбырлап турарлар. Чаңгыс бо чижектен-не культура албан черлериниң удуртукчуларының шүшпең хөделип турары көскү-дүр.

М. ТИРЧИН.

АЖЫЛЫНГА БЕРДИНГЕН

Дина Дондаровна Дембирел 1966 чылда Кызылдың эмчи училищезин кончуг эки демдектерлиг доозуп, фельдшерниң болгаш акушерканың дипломун алган. Аныяк эмчини Тыва АССР-ниң Кадык камгалал министерствозу ырак-узак Нарын суурга ажылдаары-биле чоруткан.

1968 чылдың күзүнүүле Нарынга 15 оруннуг участок эмнелгезин ажыдыптарга, Д. Дембирел фельдшер болуп, дуржулгалыг эмчилер-биле ажылдап, оларның арга-сүмезин ап, медицина ажылдакчыларындан ажылынга мергежилдиглериниң одуруунга кирген. Онаашкан ажылынга ооң харысалгалыын, билиг-мергежилиниң бедип орарын өөренип көргеш, удатпаанда ону участок эмнелгезиниң акушерказы кылдыр томуйлаан. Оон бээр-ле Дина Дондаровна не, чаштарга ачы-дузазын көргүзүп, ында акушеркалавышаан. Совхозтуң девискээринде хонаш, турлаг бүрүзүнге кыштың соогунда, чайның изиинде-даа чедип, кижилерге арга-сүмезин берип, эмнеп турар.

Ындыг кызымаккай, ак сеткилдиг ажыл-ижи дээш ол СЭКП райкомундан, райкүүскомдан, эмчилерниң профэвилел обкомундан, месткомдан шаңнал-макталдарны чаңгыс эвес удаа ап келген.

Дина Дондаровнаның амыдыралында уттундурбас онза болуушкун— ону СЭКП кежигүнүнге хүлээп алганы болур. Аныяк коммунист улам кызып ажылдавышаан, чонга ээлдээн, биче сеткилдиин көргүзүп келген. Нарын участок эмнелгезиниң сестралар постузунда аскан «Өөрүп четтиришкиннер болгаш хомудалдар» дептеринде Д. Дембирелдиң адынга өөрүшкүнүң чылыг сөстерин илереткен демдеглелдер эвээш эвес. Оларның бирээзинде совхозтуң № 3 хойжу бригадазының хойжузу, Маадыр не Серзинмаа Бөмбүрүк мынчаар бижип турар. «Мээң хеймер кызымның кадының байдалы дыка бергедеп турда, Дина Дембирел чалалгага кээп, чаш кижини кайнаар-даа шимчетпейн, өөвүске эмнеп хонгаш, чүгээртедип алгаш, эмнелгеге эккеп чыттыргаш, каң кадык кылдыр эмнээнинге өөрүп четтирдим!»

Ол чүгле хүлээнген ажылынга кызымак болурундан аңгыда, суурда идепкейлиг хөй-ниитичилерниң бирээзи. Ол эмнелгеде партия организациязының секретары, суурда херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү, дружинник.

Ооң өөнүң ээзи Валерий Шырап совхозта мал эмчизи. Оларның 3 уруглары Нарын ортумак школазында эки өөренип турар. Оларның бажыңынга кире бээрге, чүүл-бүрү солуннар, журналдар болгаш номнарны чурум-чыскаалдыг чыып салган, арыг-силиг, ёзулуг-ла ажыл-ишчи, үлегерлиг өг-бүлелерниң бирээзи.

Д. ЧЫРГАЛ-ООЛ.
Эрзин район.

ЧАГААЛАР
Номчукчулар саналдап, сүмелеп, шүгүмчүлеп тур

«БАЙРАМ-АЛИ»

Хүнизэректээн Туркмен ССР-де «Байрам-Али» дээр Бүгү-эвилел ужур-дузалыг курорт бар. Аңаа бүүрек аарыгларын эмнедип турар. Ол курорт эзим иштинде кончуг чараш черде тургустунган. Ону 1932 чылда организастап тургускан. Бо аразында 58400 кижи эмнедип алганын ында көргүскен болду. Маңаа бир сезонда 2000 кижи эмнээр. Тускай эртемниг шыырак эмчилер мында ажылдап турар.

Ол курортка эмнедип, дыштанып чордум. Курортка келгеннер эмнедир, дыштанырындан аңгыда, хостуг үе-шагын культурлуг эрттирзин дээш курорттуң дирекциязы эки байдалды тургускан. Янзы-бүрү темаларга лекцияларны, ылаңгыя бүүрек аарыының тыптып келири, ону эмнээри болгаш ажыглап болур эмнерниң дугайында тускай эртемниглерниң тайылбырлары дыка ажыктыг, эки-дир.

База бир солун чүве, Туркменияның солун черлеринче, хоорайларынче экскурсияларны организастап турары болур. Эрте-бурунгу хоорай Самаркандыны, ооң кайгамчык чараш архитектура ансамблин көрген кижилер магадавас аргажок. Туркмен ССР-ниң найысылалы Ашхабад хоорайны база көрдүвүс.

Курортка агаар ванназынга хүнге дөгеленип, 4 шак иштинде чиңненир болгаш янзы-бүрү эмненишкиннерни чорудуп турар. Аъш-чем хандырылгазы-даа эки курорт-тур.

Бистиң чуртувустуң кайы-даа булуңунга совет кижиниң кадыы дээш улуг сагышты салып турары сеткилге чоргааранчыг-дыр.

С. САНДАН.

АЗАСТЫҢ БОЙДУЗУН КАМГАЛААР

Тывада бойдустуң чараш чурумалдыг черлери хөй. Оларның бирээзинге Тожунуң Азас хөл хамааржыр. Ол хөлдүң узуну бежин чээрби дөрт километр, улуг-биче он үш ортулуктарлыг-даа. Улуг, биче аңнарның турлаа болган калбак эзим ук хөлдү долгандыр хаажылаан. Хөлде «торгу» шокар чакпа-ларлыг кандыг-даа балыктар бар. Ол чараш хөлдүң эриинде «Азас» деп турбаазаны тургускан. Аңаа бир сезоннуң үезинде 130 ажыг кижи турдувус. Байлак бойдустуң арыг агаарынга кижи дыштанырга магалыг. Ында туристерниң чурттаарынга эптиг, чараш бичии бажыңнарны, чылыг майгыннарны кылган.

Дыштаныкчыларга болганчок-ла Азастың күрүне камгалал чериниң байлаанын, хөлдең балыктаарының чурумунуң дугайын баазаның болгаш арга-арыг камгалалының ажылдакчылары лекция, беседаларны номчуп турар чүве болду.

Ол байлак чараш хөлге дыштаныкчылардан аңгыда путёвка чок кижилер үргүлчү кээп, майгыннарын каккаш, балыктап, каттап чурттааш-ла туруп бээр. Баштайгылары бажын ашкан аар чүктүг чоруп турда, өскелери удур кээп турар. Оларның турган черинде шил савалар, саазын, бок, кескен ыяш дөңнели берген чыдар. Ол келген кижилер хөлдүң эриинде чүзүн-баазын чечек шыпкан маңнык дег шыктарынга балыктаарда хереглээр шыйлашкыннаар дээш, хүүректи туткулааш, кастынгаш-ла, черниң хөрзүнүн хаван касканындан дора үрегдээрлер. Черле кижи кайгаар, ол улустуң турган черинде улуг балыктарның ишти, бажы болгаш албайн барган бичии балык-байлаң дөңнелип чыдый берген чыдар. Ижип, чип турган аъш-чеминиң артыын арыг хөлдүң суунче «чалапкан» агара берген чыдар. Черле ынчаш ындыг кижилерниң кара туразында аажылалынга та чүге удурланмас чүве. Ол девискээрге ийи-бир хонукта келген кижилерниң чүнү кылып турарынче кичээнгейни салыр үе келген. Турбаазага бойдус камгалалының талазы-биле тускай даамал кижини тургусса эки хире.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

Чөөн-Хемчикте «Алдан-Маадыр» совхозтуң Ортаа-Тал сүт-бараан фермазының коллективи бо чылдың бирги чартыында сүт бүдүрерин эрткен чылдың бо үезинде деңнелинден 103 хуу бедиткен.

ЧУРУКТА: ферманың мурнакчы саанчылары.
Ш. КУУЛАРНЫҢ фотозу.

КЫРГАННЫҢ ЧАГААЗЫ

«Ыт ишпес кара сугга
Ынакшыва, хандыкшыва...»

Тываның ном үндүрер черинде кол редактор Юрий Кюнзегешке дужа бээримге, меңээ бир чагаа тутсупту. Номчуп таныштым. Ол шынап-ла ханы уткалыг чагаа болду.

Чоңга бо кырганның чагаазын бараалгадыры артык эвес-тир деп ук шүлүкчү-биле дөмей түңнелге келдивис.

М. КЕНИН-ЛОПСАН.

Эргим «Шынның» редакциязы! Кызыл районнуң Баян-Кол суурда чурттап орар Кыргыс Ночунович Ойдуп-оол мээң бижээн кыска чагаам силерниң муң-муң номчукчуларыңарга ажыктыг сүме болур боор деп бодадым.

Мен ам 70 харлыг кырган мен. Бурун кырганнарның чагыгларын дыңнап, оларның канчаар чурттап чораанын ийи караам-биле көрүп чордум. Бир чамдыкта бистиң суурга ажыл үези хүндүс безин кудумчуга дооскун бызаа дег, элеппейнип-тендиңнейнип чоруур ийи-чаңгыс эзирик оолдарны көөр кижи-дир мен. Ажыл кылыр үеде арагалап чоруур аныяк кижилерни көөрге черле дыка човаанчыг-дыр.

Билип кээр, бичии чоруур шаамда, араганы чүгле улуг кижилер ижип чораан-нар. Кандыг-бир ажыл-үүле бүдүрүп алганда, куда дүжүргенде, дагылга-ёзулал болганда азы ыраактан аалчы келгенде ижер чораан. Ол шагда чүгле сүт арагазын ижер, колдуунда-ла беш айдан сес айга чедир хойтпак тигер чораан. Оон ыңай чылдың өске үелеринде арага деп чүвени улуг улус безин амзавас. Улуг улустуң арага ижери дыка чурумнуг: эзиртир ижип болбас дижир. Дой болган черге арага ишкен улуг улус дой доосту бергенде, барык элээр тоонуг аалдарынче тарап чоруй баргылаардар. Араганы ижерде бир кижи кудар, кончуг чечен-мергени-биле алгап, йөрээп турар боор чүве чораан.

Кожууң сумузунга сурагжый берген мөгелер черле арага ишпес чораан-нар. Оон байтык мөге кижи 61 хар четкиже таакпы безин тыртпас чораан. Бо бүгүнү бурунгу өгбелер дүрүм дег сагып, салгалдан салгалче дамчыдып келген эки чаңчыл-дыр.

Дун оглу 10 хар четпээн аныяк эр эзирик чораан болза, ону дыка шоодар, кыжырыыр, харык-даа кожамыктап ырлаар турган. «Ыт-ла ишпес кара сугну, чоп-ла ижер бергениң ол?» деп ырлавышаан, эзирик чораан оолду көргеннер чула шоодуп каантар. «Ат бужартаарының орнунга бот өлгени дээре» деп ол үениң кырганнары чугаалаар чораан-нар. Ынчангаш аныяк оолдар, кыстар, арага-хымысче улуг дыка сундукпаңар. Бо үстүнде бижээн чүүлүм дээрге, мээң аныяк чоруур шаамда чоннуң чурттап турганының чижектери-дир. Көрүп чораан кижи ам бодаарымга ол бүгү база багай эвес, эки чаңчылдар-дыр. Ону аныяк өскенге чугаалаары артык эвес деп бодал-биле бижидим.

Моон ыңай чүнү немээр мен? Бистиң бо үевистиң магалыын, чаагайын алгаар-дыр мен.

Аныяк өскен, чалыы, чараш оглум, кызым, арагага хандыкшып, ыңаар бажын суккан аныяктарны дарыы орталандырып, шын оруже киирер дээш оралдажыңар. «Атты аныяандан, хепти чаазындан камнаар» деп эрги үлегер сөстүң утка-ла бар.

К. ОЙДУП-ООЛ.

Беш чылдың кижилери

ЧАЖАМ ДИВЕС

Шактың согунчугаштары ажыл хүнүнүң сөөлгү минуталарын айты берген. Николай Романович станогун доктааткаш, аштап-арыглап эгелээн. Таптыг-ла ол үеде цехче механик далаштыг кирип келген.

— Рубинов, ам-даа мында-дыр сен аа, чорбааның дыкала эки болган-дыр — деп, ол амыраан:— Бо кезектерни дүрген кылып белеткээр апарган ийин.— Токарьже шыйыг кылган саазынны сунгаш:— Боларны кылыптар болзунза, эртен септелгеден дөрт машиналар үне бээрлер, бодуң билир болгай сен, чүгле автомобиль бүрүзүн эвес, харындаа минута бүрүзүн санап каан болгай. Ам чугула сезон үези-дир — дээн.

— Ийе, шуптузун билип тур мен. Өске-башка кижи эвес, херек болганда кылыр апаар — дээш, токарь хүлүмзүрээн.

Ол кылыр чүүлдүн бирээзинге тааржыр демирни патронга кедиргеш, станогун катап ажылдадыпкан...

Николай Романович бажыңынга дүне чеде берген. Ооң орай келгенин кымны-даа кайгатпаан. Өг-бүлези ооң ынчаар саадай бээринге чаңчыгып калган. Ооң могаан-шылаан байдалындан ажылдап турганы эскертине бээр. Ону Ак-Довурак АТБ-де амдызында чаңгыс токарь деп болур, ынчангаш ооң ажылы кезээде хөй. Ындыг болганда чүгле ажылдап четтигер апаар. Рубинов ажыл-ижинге четтигип-даа турар. Ол ээлчегде бүдүн чартык, ийи норманы үргүлчү күүседип келген. Ол ооң бедик мергежилдиин болгаш күш-ажылга ынаан бүзүрелдии-биле бадыткаар. Күш-ажыл эң кол чүүл, амыдыралдың үндезинин дээрзин ол бичиизинден-не билир. Николай Рубинов он алды хар четкеш-ле токарь станогунуң артынга турупкан.

— Мынчага чедир демир чондуруп келдим, чүгле бистиң автобүдүрүлгеге безин чээрби дөрт чыл ажылдап келдим— деп, ол чугаалады.

Тывага ол 1949 чылда чедип келгеш, геология экспедициязынга токарьлап ажылдап тургаш, чоорту Ак-Довурак АТБ-же шилчип, бо хүннерге чедир ында ажылдап турары ол.

Николай Романович станокка ажылдап турда, ооң холдарының эптиг-ээлдээ, аваангыр-тудунгуру-даа кайгамчык. Ону коллектив кежигүннери хүндүлеп, мастерге чоргаарланып турар. Шынап-ла Николай Романовичиде шаңнал-макталдар хөй. Ол «Чазаглыг орук транспортуйуң ажылдакчызының тергиини» деп хөрек демдээниң эдилекчизи, ооң аңгыда сески, тоску беш чылдарның шалыпчызы болганындан «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээн улаштыр ап, Ленинчи юбилей медалы-биле шаңнаткан. Ооң ыңай Николай Рубинов «Эң эки токарь» деп хүндүлүг аттыг.

Ол станогунга турупканда кандыг-даа чүүлдү дыка билдилиг кылыр: бөрттүг ээриилдерни-даа, дагыр өзектерни-даа чондуруп турда хала чок.

— Бодумнуң бо ажылдап турарым 1-К-62 маркалыг станок ам 20 чыл болуп тур. Улуг септелге-даа кылбаан мен, ынчалза-даа ол «шошкуп» чорупла турар-дыр. Техника колдуунда кижиниң бодундан хамааржыр болгай. Хүлээп ап турарым чагыглар чыл бүрүде нарыыдап бар чыдарын эскерер-дир мен. Чолаачылар черле чүнү чагып келбес дээр, шыдаар шаам-биле кылып бээр-дир мен. Сөөлгү үеде КамАЗ машиналар бисте көвүдээн, оларның артык кезектери чедишпес болганындан үргүлчү чагыг кирер-дир. Бо нарын техника болгай, бодум хууда хөй журналдар, номнардан өөренип, билиг-мергежилим бедидер дээш оралдажып турар мен— деп, Николай Романович улаштыр чугаалады.

Рубиновтуң эш-өөрү чамдыкта ооң ажылының «чажыттарын» чугаалашкан турар. Шынында, ында кандыг-даа чажыт чок, харын-даа ол бодунуң бүгү байлак дуржулгазын өскелерге күзелдии-биле чугаалап берип, аныяктарга арга-дуржулгазын дамчыдып чоруур.

— Аныяктарны токарьлаар мергежилге күзелдиим-биле өөредип турар мен, а оларның чамдыктары станок артынга, бут кырынга үр турбас, машина мунуксаар, үр болбайн чоруй баар-дыр. А Виктор Плугатырев ам алды ай ажып турар, чаа станокта элээн өөрени берди—деп, ол чугаалайдыр.

— Бистиң ажылывыска норма күүседири хамыктың мурнунда станокту ажаап-тежээринден, херекселдерни болгаш материалдарны шын шилип алырындан база демирни шын чондурарындан хамааржыр — деп, Николай Романович ажыл-ижиниң түңнелдиг, чедиишкинниг болуруң мынчаар тайылбырлаар. Бир эвес кески чидиг болза, херек демирни чаңгыс катап чондурар, а шапты болза, ийи-үш-даа катап кылгаш, кылып ап шыдавазы бүгүдеге билдингир болгай. Рубиновтуң токарь ажылынга хандыкшылдыг чоруу, аңаа кызымаккай чүткүлү ооң бедик бүдүрүкчүлүг ажылдаарынга, үениң мурнаарынга дузалап турар. Николай Романович бистиң партия организациявыста бир хүндүткелдиг, хөй-ниитичи мурнакчы коммунистерниң бирээзи. Ол ам оңгу беш чылдың үлүүн күүсеткеш, ооң ыңай планындан ажыр ажылдап турар кижи—деп, Ак-Довурак АТБ-де партбюро секретары В. Ф. Стереховтуң мурнакчылар дугайын чугаалажып олурувуста ооң дугайын чугаалааны сактып келдим. Онаашкан ажылы дээш кызып, үе-биле деңге базып чорааш ол чедип алган.

Ону канчап чедип алганыл? Кым-бир кижиниң уржуундан өскелер ажыл чок аңаа туруп болбас-ла болгай дээрзин Николай Романович кезээде уттупас. Ол станогунуң артынга база катап турупту. Ол узун, моге-шыырак боттуг, ажылдай бергенде ооң шимчээшкинин ылап болгаш дүрген болду.

Чогаадыкчы ажылга бүгү бодун бердинген Ак-Довурак АТБ-зиниң хоочун токары, коммунист Николай Романович Рубинов мынчаар ажылдап, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп турар.

М. ХОЮГ-ООЛ.

ЭВИЛЕЛДЕШКЕН РЕСПУБЛИКАЛАРДА

ЭСТОНИЯ: күскү тарылгага

«Виру» колхозта тараа ажаалдазы ам-даа доозулбаан хиреде-ле, күскү тарылгага шөлүнүң чартыын белеткеп алган. Аңаа чогуур улуг-хуузун мелиораторлар кииргеннер. Олар колхозтуң кедээ ажыл-агыйга ажыглаар шөлдерин 1200 гектарга улгаттырып, улуг дузаны чедирген. Тараажылар ажаалга эгелээринге чедир олар-биле чаа объектилерге ажылдап турган болза, ам мелиораторлар боттарының техниказының кезиин болгаш ажылчыннарның чамдызын комбайнерлерге дузалыжыры-биле чорутткан.

Бо чылын республиканың ажыл-агыйларынга ниитизи-биле 60 муң хире гектар экижиткен черлерни ажыглалга киирер болгаш оларның барык деңкезиин күскү тарылгага белеткээр.

РСФСР: Красноярскиден дамчыдып турары

Канскиниң хөвеңден кылыр пөс-таавы комбинадының аргыкчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Н. Веселкованың чыл-чылда чаңчыккан графиги — ээлчег бүрүзүнде-ле пландан ажыр бир муң рубльдиң продукциязын бүдүрери болур. Бо беш чылдың эгезинден бээр ол бир миллион рубльдиң немелде продукциязын бүдүрген. Бо үениң дургузунда Нина Михайловна үш миллион метр бедик шынарлыг бөдүүн хендирни аргаан болгаш 12 чыл нормазын күүсеткен.

Бажан Веселкова чээрби беш чыл бурунгаар комбинатка ажылдап кирип турда, хөй станоктарга ажылдаарының шимчээшкини чаа-ла эгелеп турган. Фабрик-завод училищезиниң доозукчузу келген дораан оларның хүрээлеңинге киргеш, баштай ийи станокка, ооң соонда дөрт станокка ажылдап эгелээн. Ооң соонда чылдарда бүдүрүлге улам сайзырап, ооң цехтери алгыг-делгем, чырык-чаагай болуп, оларга чаа бедик бүдүрүкчүлүг дериглерни тургускулаан. Нина Михайловна бодунуң улуг дуржулгазын ажыглап, норма ёзугаар 19 чартык автоматтыг станоктарга ажылдаар турган, 60 ындыг станоктарга ажылдаарын шиңгээдип алган. Комбинаттың специалистери ол станоктарны ажылдадырының телептиг аргаларын тыварынга, ындыгы станоктан станокче шилчиир чоруурунуң эптиг маршрудун тургусчуп, хөй станокка ажылдаар кижиниң күш-ажылын чиигедир өске-даа чаа-чаа чүүлдерни шиңгээткеннер.

УЗБЕКИСТАН: бүдүрүлгени доктаатпайн

Минералдыг чемишчидилгелер бүдүрер Алмалыктың химия заводунуң цехтеринде чаа дериглерни монтажчылар тургузуп эгелээн.

Эрткен чылдың төнчүзүнде манаа бүдүрүлгениң үшкү ээлчээн ажыглалга дужааган. Цехтерни чыл бурунгаар ажыглалга киирген, ол улуг чедиишкиннерни дээш тудугжуларга, монтажчыларга болгаш эдикчилерге эш Л. И. Брежнев байыр чедирген. Ол байыр чедириишкини коллективти улам хей-аъттыг киирген. Үшкү ээлчегниң телевилээн күчүзү хуусаа бетинде чедип алдынган, ийиги ээлчегни эде тудары бедик темпилер-биле чоруп турар.

Мөөннеттинген дуржулганы ажыглап тургаш, тудугжулар болгаш монтажчылар кады ажылдаарының графигин чогаадып кылган. Чарышка он-он тудуг болгаш монтаж организа[illegible]ары киржип эгелээннер.

Заводтуң ийиги ээлчээ ам чылда беш чүс муң тоннаның продукциязын берип турар болза, эде тутканының соонда ооң күчүзү база ийи чүс муң тоннага немежир.

РСФСР: бажыңнар аразында тоолдар

Барнаулдуң кудумчуларында, бажыңнар аразында, уруглар шөлдеринде ынаа тоолдарывыстың маадырлары көстүгүлеп келген.

Арга-ыяш аразындан эктинде корзинка чүъктээн мажаалай базып үнүп орар. Ооң чүктенгизиниң иштинде Маша-кысчыгаш хуужурларын салгаш, боду чаштының кирип олуруп алган чоруур. Ол коргунчуг «тайга ээзинден» ырак эвесте орус мөге-күчүтен турар.

Бо болгаш өске-даа шоодуг-каасталгаларны Барнаулдуң механизастаттынган ыяш ажыл-агыйы чериниң чурукчулары чураан. Бо ажыл-агыйның скульптура-чурулга цегинде ыяштан янзы-бүрү чүүлдер сиилбиир салымныг шевер кижилер бар.

Ыяштан чогааткан тоолдарның бирги кезээн Делегейниң уруглар чылында бичии чаштарга белек болдурган болгаш ону кылырын ам-даа уламчылап, ыяштан сиилбээн уран кылыглар-биле хоорайның дыштанылга черлерин, хоорай чоогун долганган арга-арыг зоназын шимээр деп шиитпирлээн.

(СЭТА-ның корреспондентилери).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАНЫҢ УЛУГ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

БЕРЛИН. (СЭТА). СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев баштадыр совет партия-чазак делегациязының Герман Демократтыг Республикага аян-чорук кылып чеде бээр деп турарынга ГДР-ниң хөй-ниитизи болгаш парлалгазы байыр чедирип турар. Ол аян-чорук СЭКП-ниң болгаш Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының, Совет Эвилелиниң болгаш Герман Демократтыг Республиканың аразында харылзааларның төөгүзүнге шылгараңгай болуушкун болурун солуннар онзалап демдеглеп турар.

ГДР-ниң 30 чылынга холбаштыр эш Л. И. Брежневтиң аян-чоруу, бистиң партияларывыстың болгаш күрүнелеривистиң удуртукчуларының ужуражыышкыны сайзыраңгай социалистиг ниитилелди тургузарының херээнге ССРЭ-биле бистиң эвилеливисти улам ыңай быжыглаарынга идиг бээр деп, ГСЧП ТК-ның Политбюро кежигүнү, секретары Г. Миттаг СЭТА-ның корреспондентизиниң айтырыгларынга харылап тура медеглээн.

Л. И. Брежневтиң болгаш ГСЧП ТК-ның Чиңгине секретары, ГДР-ниң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Э. Хонеккерниң аразында чаңчып болу берген доктаамал ужуражыышкыннар ГДР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң аразында кады ажылдажылганы улам хөгжүдеринге база ханыладырынга онза чугула ужур-дузалыг. Бистиң республикавыстың юбилейиниң үезинде СЭКП-ниң болгаш ГСЧП-ниң, ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң удуртукчуларының октябрь эгезинде ужуражыышкыны база аңаа бараан болуру чигзиниг чок.

ГДР-ниң ам болур 30 чылынга Л. И. Брежневтиң берген үнелээшкинин бистерни сорук киирип турар деп, Г. Миттаг чугаалаан. Бистиң республикавыстың юбилейи бүгү социалистиг дем каттыштырылгазынга кайгамчыктыг болуушкун болур деп, Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн болгай. ССРЭ-ниң болгаш ГДР-ниң, бүгү акы-дуңма чурттарның аразында сырый эвилел Европада айыыл чок чоруктуң идегелдиг дестериниң бирээзи болуп, делегейниң бүгү байдалынга таарымчалыг салдарын чедирип турар.

Герман Демократтыг Республиканың чедип алган бүгү чүүлдери бистиң улузувустуң шудургу ажыл-ижинге үндезилеттинген болгаш Ленинниң партиязынга баштаткан совет улус-биле акы-дуңма эвилелдиң үргүлчү быжыгып база ханылап келгениниң түңнели-дир.

Ийи чурттуң аразында ГСЧП-ниң болгаш СЭКП-ниң идеологиязының бүрүн чаңгыс эптиинге болгаш политиктиг сырый каттыжыышкынынга үндезилендир боттандырып турар экономиктиг болгаш эртем-техниктиг кады ажылдажылга тергиин ээн бедикче кедүрүлген.

ГДР-ниң болгаш ССРЭ-ниң аразынга бүдүрүлгени специализастаарының болгаш кооперастаарының программазының чугула ужур-дузалыын Г. Миттаг онзалап демдеглээн.

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНЫҢ СЕССИЯЗЫНДА

НЬЮ-ЙОРК. КНО-нуң Кол Ассамблеязының ында ажыттынган XXXIV сессиязынга соңгаан бүрүн эргелер хынаар комитеттиң хуралы болган. АКШ-тың болгаш ооң чоок эвилелчилериниң төлээлекчилери Кыдат-биле дорт дугуржуп алгаш, делегейниң ол организациязынга Кампучияның төлээлекчилериниң дугайында боттарының кара өжегээр тургузуп алган айтырыын идип үндүргеннер.

Кажа-даа каттышпас чурттарның күрүне болгаш чазак баштыңнарының чоокта чаа доозулган VI конференциязынга аштырыышкынга таварышкаш, империалистиг бөлүктерниң болгаш Пекинниң гегемонистериниң тиилелге чедип алыр дээн илдең оралдажыышкыны болур дээрзин америк парлалга чажырбайн турар. Ол конференцияның киржикчилериниң хөй кезии бодунуң улузунга хамаарыштыр массалыг узуткаашкын чорутканы-биле буруулуг Пол Поттуң Иенг Сарииниң чонга дужүрткен дерзии ёзу-чурумунуң төлээлекчилериниң хуралдаар залга олуртур дээн оралдажыышкыннарга шиитпирлиг-биле удурланган.

АКШ, Кыдат болгаш оларның эвилелчилери чаңгыс аай фронт болуп алгаш, хөделгеннер. КНО-нуң кол принциптерин үреп, чүгле боттарындан болгаш Пекинде боттарының ээлеринден өске кымны-даа төлээлевейн турар Пол Поттуң «делегаттарының» олудун хевээр арттырарын олар оралдажып турар. Ол угланыышкынга ССРЭ-ниң болгаш элээн каш өске-даа чурттарның делегациялары шиитпирлиг ойтур шавыышкынны берген. КНО-нуң албан документилери-биле, фактылар-биле комитеттиң хуралынга боттарының саналынга олар кампучи улуска дужүрткен Пол Поттуң-Иенг Сарииниң бөлүүнүң «төлээлекчилериниң» Кампучияның өмүнээзинден төлээлээр дээн оралдажыышкыннарының долу үндезин чогун бүзүрелдии-биле көргүскеннер. Полпотчу бөлүктүң кампучи улуска удур кылган хан төгүүшкүннүг үүлгедиглериниң фактылары бүгү делегейге билдингир деп, ССРЭ-ниң КНО-да доктаамал төлээлекчизи О. А. Трояновский медеглээн.

Кижиниң эргелерин «камгалаарының» дугайында арын чаап, сагыш салып турар Каттышкан Штаттарның деткимчези-биле бөгүн Каттышкан Нациялар Организациязынга олутту ээлеп алырынче чүткүп турарлар болза үш миллион кампучилерни узуткаанынга буруулуг өлүрүкчүлер болур. Оларга кампучи улустуң суду чөптүг шынгыы шииткелди чоокта чаа үндүрген.

Бүрүн эргелер хынаар комитетке кампучи айтырыгны чугаалажып көргени болза, сөс кырынга кижиниң эргелерин камгалап, а херек кырында бодунуң политиктиг сорулгаларын чедип алыр дээш өлүрүкчүлер бөлүүн чайгылыш чокка деткип турар Вашингтоннуң ийи арынныг чоруун база катап сойгалап илереткен.

(СЭТА).

КАМПУЧИЯНЫҢ ЧАГААЗЫ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). КНО-нуң Кол Ассамблеязының ажылынга Кампучия Улус Республиканың делегациязының киржилгезинге хамаарышкан чагааны 34-кү сессияның даргазынче Кампучияның Улусчу-революстуг чөвүлелиниң даргазы Хенг Самрин чорутткан.

Делегей организациязының ажыл-чорудулгазынга бодунуң салыышкынын киирерин күзээш, Кампучияның Улусчу-революстуг чөвүлели Кол Ассамблеяның сессиязынга киржири-биле бодунуң делегациязын чорутту деп чагаада чугаалаан. Кампучия Улус Республиканың даштыкы херектер министри Хун Сен ону баштаан.

Делегейниң бо шуулганының ажылынга делегация таарымчалыг байдалдарда киришкен турарынга Ассамблеяның даргазы дуза чедирер боор деп идегелин Кампучия Улус Республиканың чазаа илергейлээн.

ХАНОЙ. (СЭТА). Кампучи улустуң кара чаңгыс төлээлекчизи —Кампучияның Улусчу-революстуг чөвүлели харын Каттышкан Нациялар Организациязынга төлээлеттирип болур болгаш төлээлеттирген турар ужурлуг деп, «Куан дой нян зан» солун бижээн.

Ындыг турбуже чамдык күштер, хамыктың мурнунда Пекинниң чагырыкчы бөлүктери кампучи улуска дужур октаттырган болгаш өлүрүкчү-кырыкчы кемниг үүлгедиглерни дээш шииттирген Пол Пот-Иенг Сарииниң ханныг өлүрүкчү ёзу-чурумун Кампучияның төлээлекчизи кылдыр КНО-га дегээрин күзеп турар-дыр деп, ук солун демдеглээн. Ол күштер херек кырында боттуг чорук-биле, чаа Кампучияда болуп турар дедир эглиш дивес болуушкуннар-биле эптежирни, ону херекке алырын күзевейн турар.

«Кампучи айтырыг» дижир чүвени КНО-га чугаалажыр кылдыр киирерин саналдап турар чамдык чурттарның кыдыра, ёражок туружу база элдепсинигни болдуруп турар. Ындыг айтырыг турбайн турар, ол дээрге бот-эргелиг Кампучияның иштики херектеринче холгаарлаксаар оралдажыышкын-дыр.

ЧӨРҮЛДЭЭЛЕРНИҢ БАЙДАЛЫНДА

БРЮССЕЛЬ. (СЭТА). Европа ниитилежилгелерниң министрлер чөвүлелдериниң даштыкы херектер министрлериниң деңнелинге Бельгияның найысылалынга болган сессиязы Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң талазы-биле күрүнелерниң аразында чөрүлдээлерниң улам-на чидигленген байдалынга эрткен. Сессияның хүн чурумунга 1957 чылдың Евратом дугайында дугуржулгазынга өскерлиишкиннер киирер дугайында Францияның саналы болгаш «Ниити рынокка» Испанияның кирериниң чурумунуң дугайында ийи кол айтырыг бар болган.

Ол ийи айтырыглар дугайты дугуржулга чедип алдынмайн барган. Европаның экономиктиг ниитилежилгезинде күрүнелерге чугаалажып көөрү-биле бо чылдың июльда-ла Франция ук организацияның шынгыы контролю-биле бүдүрүп турар ядролуг кывар чүүлдү садар дугайында дугуржулгалар чарарынга хамаарышкан Евратом дугайында керээниң тускай эгезинге өскерлиишкиннер дугайында бижикти киирген турган. Үшкү чурттардан ядролуг кывар чүүлдү садып алырының талазы-биле улуг хамаарышпас чорукту чедип алырынче Франция чүткээн. Амгы үеде Евратомнуң долу эргезинде туруп турар ол айтырыгны национал чазактарның эргелеринге дамчыдып бээрин ол негээн. «Тостуң» өске чурттарының чазактары айтырыгны мынчаар шиитпирлээри айыыл чок чоруктуң хемчеглериниң кошкаарынга чедирер деп санааш, аңаа удурланып турар.

«Ниити рынокка» Испанияның кирериниң дугайында айтырыг сессияның ажылынга улуг черни ээлээн. Европаның экономиктиг ниитилежилгези-биле харылзаалар талазы-биле министр Л. Кальво-Сотелога баштаткан испан делегация чуртка каайлы моондактарын күш чок болдурарынга база «национал үлетпүрнү болгаш кедээ ажыл-агыйны таарыштыр чорударынга» эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузарынга херек беш чылдан он чыл чедир «шилчилге үезин» чуртка бээрин негээн.

ДОКТААТКАН ЧУРУМНУ САГЫЫР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бо чылдың июньда чурттакчылыг черлерге ыттарны, моортайларны болгаш араатан амытаннарны азырап тударының чурумунуң дугайында доктаалды хүлээп алган. Бо доктаалды күүседир талазы-биле кедээ, суур, район, хоорай Советтериниң күүскомнары чогуур хемчеглерни ап, черлик, тоянчы ыттарны узуткаан, хамаатылар ыттарын мал эмчизинге көргүзүп, тарылганы кылдырткан турарының, ыттарның мойнунга дугаарлыг болурунуң талазы-биле ажылдарны чурум ёзугаар чорудуп турар.

Ынчалза-даа чамдык кедээ Советтер доктаалды күүседир дээш баштайгы үеде черлик ыттарны узуткап, элээн хөделип ажылдаан-даа болза, ам ол ажыл соксаан. Хамаатылар ыттарны тударының доктааттынган дүрүмнерин шыңгыы сагыыр ужурлуг турбуже, ону харып хажыдып турар чоруктар бар. Ол дугайын солуннуң номчукчулары редакцияже бижип турар. Ук чагааларның кыска допчулалын мында киирдивис.

«Эрзин кедээ Совединиң баштайгы үеде ыттарны узуткап турган-даа болза, ам чакпыл-даа, ээлиг-даа ыттарны сула салыпкан, хостуг маңнажып чоруур. Ыттар көвүдээн, боктегер оңгарлар кезип чоргудаар. Ыттарны узуткап турар үеде чамдык кижилер ыттарынга эмчи тарылгазы, мойнунга дугаар кылдыртыр хамаан чок, оларны чажырып, хүндүс кладовкалап, ааы инек кажаазынга суп алгаш, дүне салыптар чоруктар бар. А бир чамдык кижилер ыттарын көдээде аалдарга аппарып каап турган. Ам ыттар өлүрери соксаарга, ол ыттар база катап суурда кайы хамаан чок маңнажып эгелээн. Ам чамдык хамаатылар эниктер азырап эгелээн»—деп, А. Таваа бижээн.

Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында ыттарны баг, хаай чулары чокка одарга кодан малдарның чанынга тударын чөпшээревес деп айыткан турбуже, малчын аалдарга ол чурумну сагывайн турар таварылгалар бар. Ооң чижээнге кедээ бижикчи К. Кара-Салдың чагаазында мындыг одуруглар бар. «Өвүр районнуң Кызыл-Тей суурда ээлери чок ыттар көвүдээн. Малчыннарда ийиден эвээш эвес ыттыг малчын чок деп болур, олар хаай чулары чок мал аразында чоруп турар. Малчын Б. Ооржактың коданынга дилги кирип келгеш, аалдың ыттары-биле хержип турган. Мал эмчилери ол ыттарны өлүргеш, малчынның коданын дезинфекциялаан болгай. Ыт малга янзы-бүрү аарыгларны тарадып болур дээрзин малчын бүрүзү утпаза чогуур. Биске ийи кижи ытка ызырткан, олар эмчи хайгааралында. Өске черлерде черлик ыттарны чок кылып, ээлиг ыттарның тарылгазын чорудуп, мойнунга дугаарлыг, хаай чуларлыг тудар дээш шыңгыы хемчег ап турар-дыр. Бисте баштайгы үеде хемчег ап турган-даа болза, ам сулараан».

База бир чагаада Эрги-Барлык суурда тоянчы ыттар көвүдээн, суурнуң чурттакчызы А. Очурнуң ыды аараан таварылга турган деп, Хомушку Дамба бижээн. Суурда кижилер ыттарынга тарылганы кылдырып-даа алза, багга тутпас боор. Кежээки үеде кудумчуга кылаштаары коргунчуг. Ээлиг-даа, черлик-даа ыттарның кижилер ызырган таварылгалары бисте хөй. Ытка ызырткан кижилер Ак-Довуракка барып, хынадып эмнедир. Ынчангаш ынаар чоруп, 2—3 хүн эмчилээр ужурга таваржыр. Өлүрген ыттарны хөмер хемчеглерни албайн турар. Бо талазы-биле Эрги-Барлык кедээ Совет күүскому (даргазы О. Саая) дарый хемчег алыр болза деп бижээн.

Номчукчуларның бо чагааларындан алгаш көөрге, ыттарны доктаалда айыткан чурумга дүүштүр, шын тудуп тургузарын контрольдаарын ол черлерде чер-чер Советтери, ветеринария хайгааралының органнары кошкак чорудуп турар дээрзи илдең-дир.

TYNESIDE
STOP TORTURE IN NORTHERN IRELAND

Лондоннуң Соңгу Ирландияда чорудуп турар политиказын Англияда буруу шавары улам күштелген.

Ол провинцияже британ шериглерни кииргениндан бээр эрткен 10 чылдарда Ольстерде барык ийи муң кижи өлүрткен, 20 муң ажыг кижи балыглаткан. Ол үениң дургузунда Соңгу Ирландияның хоорайларында 90 муң бажыңнарны буза тевискен. Эжелекчилерниң «тайбыңчыдылга» политиказының түңнели ындыг-дыр.

ЧУРУКТА: Англияның Соңгу Ирландияда политиказынга удурланыышкынының Лондонда чыскаалы.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Театр

СЕЗОН АЖЫТТЫНАР

Республиканың хөгжүм-шии театрының 44-кү сезону октябрьның эгезинде ажыттынар. Анаа театрның чүгле чогаадыкчы составы эвес, бүгү ажылдакчылары белеткенип турар. Чаа сезон дугайында хөгжүм-шии театрының кол режиссеру, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Сиин-оол Лакпаевич Оюн-биле бистиң корреспондентивис беседалашкан.

— Театрның чогаадыкчы коллективи чаа сезонга канчаар белеткенип турарыл, Сиин-оол Лакпаевич?

— Чаа сезонга багай эвес белеткенип тур бис. Бисте күш четчир. Щукин училищезин дооскан аныяк оолдар, кыстар эрткен чылын биске немешкен. Олар чүгле найысылалга эвес, республиканың барык шупту районнарының ажылчы чоннарынга элээн каш шиилерни көргүскенин билир бис. Аныяктарның талантызын чон сонуургап турар. Оларның-биле бо сезондан эгелеп чогаадыкчы ажылды эгелээн бис.

Тыва бөлүктүң артистери ажыдыышкынга үш шиини көргүзери-биле белеткенип турар. Ук шиилерде аныяк-даа, хоочун-даа артистер шупту киржип турар.

Хоочун драматург В. Көк-оолдуң «Хайыран бот» деп сураглыг шиизин катап тургузуп эгелээн бис. Ону ийи состав белеткеп турар. Көрүкчүлерге ол черле солун болур. Аныяк кижилерниң аажы-чаң кижизидилгезиниң, ада-иелерниң үлегерниниң, оларның бот-боттарының аразында хамаарылгазының, харыызаазының айтырыгларынга хамаарышкан Н. Вороновтуң «Истелге» деп шиизин база тургузар. Ооң рольдарынга дуржулгалыг, хоочун артистер РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Кара-кыс Мунзук, РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Борис Бады-Сагаан, артистер Роза Серен-оол, Валентина Мортай-оол, Владимир Серен-оол болгаш аныяк артистер ойнаар.

Литов чогаалчы А. Ларинчукастың «Өжээнниң өңү» деп шиизинде РСФСР-ниң алдарлыг артизи Хүргүлек Конгар, Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи Екатерина Кенденбиль дээш аныяктар-даа, хоочуннар-даа киржип турар.

Орус бөлүктүң артистери М. Горькийниң «Зыковтар» деп шиизин, А. Гайдарның «Р. Ш. Ч» деп чогаалын шиижиткенин болгаш К. Кудажының «Он бирич» орус дылга ойнаары-биле белеткээр.

— Бо чылдагы репертуарыңарда оон аңгыда кандыг шиилер барыл, уругларга чүнү көргүзер силер?

— Чаа 44-кү сезонну В. Көк-оолдуң «Хайыран боду»-биле ажыдар бис. Бо чылдың репертуарын уран чүүл чөвүлелинге чугаалажып, бадылаан чүве. «Аршин Мал-алан», «Ай туттурган дүне», «Лоокут биле Нюргухун» болгаш өске-даа мооң мурнунда көргүзүп турган шиилерден аңгыда, өске чаа-чаа шиилерни база тургузар.

Делегейниң уруглар чылында «Мөңгүн дуюг» орус, тыва дылдарга, «Хуужуур бажыңчыгаш» деп шиини орус дылга ойнаар. Ниитизи-биле беш шиини тургузуп, бичии көрүкчүлерге бараалгаткан бис. Бо сезонда Е. Тапованың «Хүнниң уруглары» деп шиизин, «Маугли» деп тоолду тыва дылга белеткээр. Чаа чылдың эгезинде А. Гайдарның «Р. Ш. Ч» деп чогаалын сценажыдып, уругларга шии кылдыр тыва дылга көргүзерни планнаан бис.

— Тыва авторларның чаа шиилери репертуарда кирген бе, Сиин-оол Лакпаевич?

— Ийе. К. Сапык-оол ышкаш чаа авторларның шии бижип турары экидир. Ынчалза-даа эки шиилер ховар, шии чогаадып, бижиптер кижилер эвээш. Хөй санныг шиилер бар-даа болза, дээштиг, чединир эвес болгулаар-дыр. Октябрьда республикага драматургтар семинарын эрттирерин планнаан. Ук семинар шии бижип турар кижилерге ажыктыг, өөредиглиг болуру чугаажок.

Владимир Серен-оолдуң «Сөөскеннер чечектелип турда» деп шиизи шуут белен, ону уран чүүл чөвүлели хүлээп алган, ук шиини улуг улуска көргүзери-биле тургузар бис. К. Кудажының «Дээрде кадын» деп музыкалыг шиизин болгаш мурнунда көргүзүп турган «Белек-кыс эмчи» (Феликс Кон) деп шиизин катап көргүзер бис.

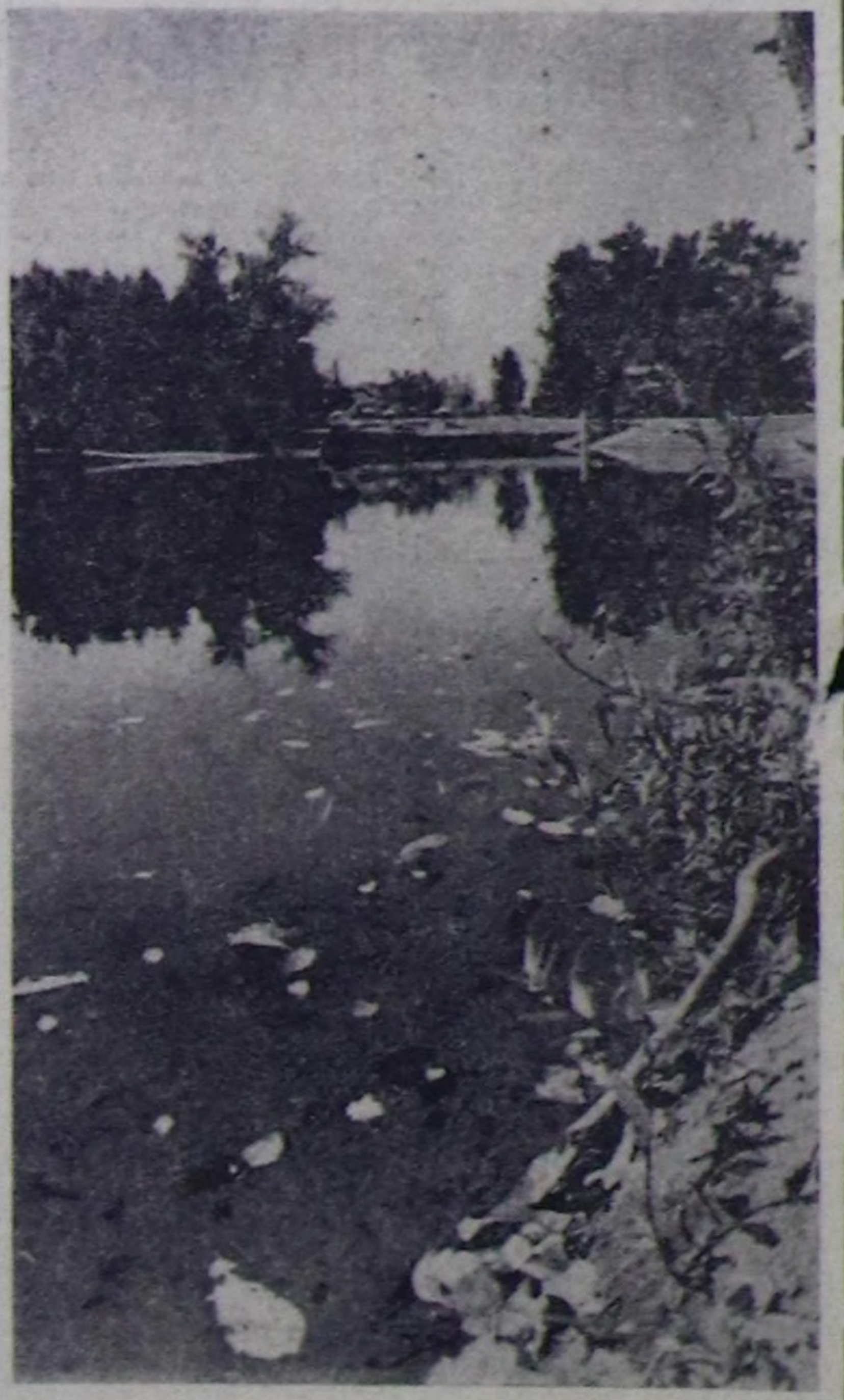

«Күскү бүрүлер». А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотоэтюду.

ЧОРГААР-ЛА МЕН

Аажы-чаңда
Алдаг, чазыг бүтүдезин
Эдип ал деп
Эпти-ле бо чагып, сургаар
Найымдан-на
Найыралдыг, ойнап өскен
Эш-дем тыртчып,
Эдержи бээр, кады чоруур—
Эңме-тикчок
Эштиг болгаш чоргаар-ла мен.

Качыгдалды
Кады көрүп, үлежирде
Чаңы топтуг
Сагыжы ак, хөннү биче
Хары, чоогу
Хамаан чокка төрелдежип,
Аалга киржип,
Амыр солчуп, аргыжа бээр—
Эңме-тикчок
Эштиг болгаш чоргаар-ла мен.

Чымыш ишке
Шылагзынып, могап кээрге,
«Каям, эш» —дээш
Катчы, хөглүг келген соонда
Ээлчээм солуп,
Эрес, шалып ажыл кылгаш,
Хүлээнгенин
Күүсетпээнде амыравас —
Эңме-тикчок
Эштиг болгаш чоргаар-ла мен.

Ш. ДОРЖУ.

Үлегер чугаалар, чечен сөстер

1. Эр кижи —
Эртежи боорга эки.

2. Даг бажы болганда
Дангаар бедик.

3. Хой дег дажын
Хоора бастырар.
Кодан дег дажын
Хөюду бастырар.

4. Үнүштүң каазы бодунда,
Улустуң каазы салгалда.

5. Кылыың туттунмайн
Кыжыртың халак.

Аяк шайны Аартап ора...

Неделяның суббота санында «Шын» солуннуң дөрткү арнынга парлаттынар «Аяк шайны аартап ора...» деп тускай үндүрүлгени улам солун, номчуштуг болдурары-биле номчукчуларның янзы-бүрү темага бижиттинген чагааларын редакция манап тур.

ТЫВЫЗЫКТАР

1. Кыргылыг хоюм
Кыр ашты.
(Баажызы эдилелде).
2. Кара бугам
Кара чаңгыс мыйыстыг.
(Баажызы эдилелде).
3. Муң хоюм сугда барды,
Бумбалдай чыдып калды.
(Баажызы үнүште).
4. Көңдей иштинде
Көк бөрү чыдыр.
(Баажызы эдилелде).
5. Кыңгылааның бажынга
Кыжын, чайын хар чагбас.
(Баажызы дириг амытанда).
6. Колдуу хыраалыг-даа болза,
Хомду сынныг.
Быкты хыраалыг-даа болза,
Быра сынныг.
(Баажызы дириг амытанда).

Бо тывызыктарны Мөңгүн-Тайга районнуң Мөген-Бүренге чораан ТДЛТЭШИ-ниң аас чогаалының экспедициязы тоолчу Шиириңең ИРГИТТЕН дыңнап бижээн.

МӨГЕ ЙӨРЭЭЛИ

Мөге шылай берди-и!
Карак чивеш аразында
Катай кагар кадыг мөге!
Эргек дываш аразында
Эгин содаан часпас мөге!
Хартыгадан кашпагай.
Дээлдигенден тевингир.
Холчук дег ала караан.
Көрүп, кайгап хыйыртаар,
Көк дээрни хөлбеңнеткен,
Көктүг черни сирлеңнеткен,
Оң холун оңгаар сунуп,
Солагай холун соңгаар херип,
Делгем, шөлээн чаңнап,
Девип, самнап барды-ы!

АВАЗЫ БОЛГАШ ОГЛУ

ЫНАКШЫЛ БОЛГАШ ШЫДАМЫК ЧОРУК САЛЫМ-ЧОЛДУН ААР-БЕРГЕ УЖУРАЛЫН ТИИЛЕП ҮНГЕН ДУГАЙЫНДА ЧУГАА.

Ол хензиг чажында-ла аар аарыгга таварышкаш, карааның шоозун чидирген. Үш улай кестирген соонда, ол дөңгүп-ле башкарнып чоруур апарган. Аңаа авазы дузалажып эгелээн.

Роберт беш класска турда, эмчилер школаже баарын хораан. Караа улам келерей бээринден кортканнар.

«Мен кударал дугайын сагынмайн, мээң оглумнуң кырында диргелип келген айыыл дугайын бодаарын бодумга хоруп турган мен — деп, авазы чугаалаар.— Идегелди оскунмазы меңээ чугула турган. Оглум мурнунга хензиг-даа када кошкаам көргүзер эргем чок. Ынчалзажок канчап-даа шыдажыр аргажок хүн база келген — сентябрь бир. Бистиң бажыңывыстың соңгазының баары-биле чаа-чаа портфельдер чүктээн уруглар кылаштажып эртип турган. Мээң оглумнуң чоокта чаа өөренип турган школазынче баары олдур. А ол соңга оттүр өөрүн кайгап, даштың кудумчунуң даажын дыңнаалап, кээргенчиг кончуг куурара берген тур. Өске өрээлче маңнап кире бергеш, ыглап бадырыптым. А эртенинде берге байдалдан канчап уштунуп аар талазы-биле оралдажыышкынны катап-катап кылып эгеледим. Чырыдыышкын министерствозунче дилег киирип, эмчилерниң эжиин амыратпайн турдум. Согурлар школазынче ону чорудар хөңнүм чок болган. Чүге дээрге Роберт аңаа таарзынмас. Ол шал-бул, бүлүртүң-даа болза көөр турган-на болгай. Карааның шоозу четпес уругларның тускай школазынга киирер дээримге хостуг чер чок болган».

Ынчан кужур не оглунуң башкызы апарган. 5, 6 болгаш 7 класстарның өөредилге номнарын садып алган. Школа программаларын, методиктиг сүмелерни база тып алган. Ажылдан маңнап кел сал-ла, бир аяк кофе иже каапкаш, чем кылыр өрээлден Робертче алгырар турган: «Оглум, коңга кагар үе келди». Ынчан Роберт аас-кежиктиг эгениишкин-биле хүлүмзүрүй бээр. Оон ам бодунуң өөредилге номнары, бодунуң демдеглел дептери (демдектерни барымдаалап көөрге башкы шынгыы турган) болгаш харын-даа бодунун тускай класс самбыразы бар турган. Ону адазы кылып берген. Самбыраның үстүү талазында ийи күштүг лампаны ол быжыглап каан. Оларның чырыының дуэзы-биле Роберт улуг үжүктер-биле бижээн формулаларны сайгарып көрүптер турган. Чамдык темаларны авазы магнитофонга бижидип каар.

Роберт чеди класстың экзаменнерин хуусаа бетинде дужаапкаш, сески классче шилчээн. Ынчалзажок бажынга оон ыңай өөренирин чөпшээревес болган. Министерствонуң чогуур айтыышкынында кичээлдерге албан баарын негээн. Ынчан авазы оглу-биле кады чаңгыс партага олуруп алган. Сес класс соонда авашкылар ажылчын аныяктарның дөрт чыл хуусаалыг нитти билиг школазынга өөренгеннер. Роберт ол школаны кончуг эки доскаш, дээди өөредилге черинче шылгалда чок кирер эргени чаалап алган. Доозукчулар кежээзинде Робертке аттестатты тывыскаш, Горькийниң «Ава» деп номун белекке берген.

...Ам оон авазы чогум канчап отту хонуп келгенин сактып шыдавас: ажыткан соңганың кыжыраарындан бе азы арынче удур үрген соок хаттаң бе. Хамык ужур нениң чүрээ эндевейн, аарып, ыстай бергенинде-ле боор. Ол ынчангаш четтигипкен. Кужур не дүне соңга караандан үне халып чыткан оглун сегирип алган. «Сагыш-сеткил саймаараашты шыдашпайн барган-дыр»— деп, эмчилер неге чугаалаан.

Шак ындыг коргунчуг дүнениң соонда, ооң бүгү амыдыралы бодун болгаш оглун кыңчыктырбайн сүрүп чоруур айыылдан чайлаарынга өйлешкен дээрзиниң дугайын ол болганчок-ла бодай бээр.

«Роберт өөрензин дээш чүге кончуг чүткээн мен?— деп, бодундан боду айтырыг салгаш, авазы уламчылаан.— Чүге дээрге ол алыс салым-чаянныг кижи чүве. Ооң авазы болгаштың ону мактавайн, педагог кижи болгаш шуут бадыткап олур мен. Ол бир дыңнаан чүвезин черле утпас, кандыг-бир тайылбырны доп-дораан билип алыр».

Лянгелерниң өг-бүлезинде үш уруг бар. Эң улуу. Роберттен аңгыда, ынчан 14 харлыг Кристиан болгаш алды харлыг Кондрат бар. Ынчангаш чүгле Робертче эвес, а өске уругларның ажаалда-тежээлдезинче база деңге сагыш салып турган...

Роберт он классты дооскаш Краковта Ягелон университединиң юридиктиг факультединге кирип алган. Баштай хүндүс өөренир черинге турган, а оон бот-өөредилгелиг салбырже шилчиттирип алган. Авазы оглу-биле кады кичээлдерге, консультацияларга барып, лекциялар конспектилеп, контроль ажылдар бижип чоруп турган. «Мээң эргим профессорум»— деп, оглу эргелеңип чугаалаар. Иениң бодун база студент бол деп сүмелээрге, ол баштайгы дээрезинде шуут ойталаан. Ынчалзажок нитти билиг школазының директору Януш Зых ону бузуреткен: «Силер оглуңар дээш бүгү-ле болдунар чүүлдерни кылып чор силер. Роберт ону кымдан-даа артык билип чоруур. Эмин эрттир кээргээшкин чоок кижилер аразынга безин аар апаар-ла болгай. Университетке кирип аарынарга кайынар-даа деңэргелиг апаар болгай силер...».

Авазы бүгү экзаменнерни болгаш зачеттарны кызып дужаап тургаш, университеттиң бот-өөредилгелиг салбырынче кирип алган. Ам оглу-биле ийилээ студент болуп, өөренип эгелээн.

Бот-өөредилгелиг студентилерге лекция понедельник бүрүзүнде сес шакта эгелээр. Радом хоорайдан Краковка чедир барык 200 километр. Олар кичээлден оозллавас дээш бажынындан улуг-хүнде үнүптер.

Чеде бергеш удуп хонар чер диләэр. Олар бо чылдар иштинде кандыг черлерге дүн эрттирбээн дээр.

«Университеттиң студентилер общежитиезинге силерге чаңгыс өрээл үндүрүп берип болбас турган бе?»— деп авадан айтырдым. Бо айтырыгны аңаа чаңгыс удаа эвес салып турарын нениң көрүжүнден безин эскерип кагдым. Ол мынчаар харыылады: «Кандыг-бир чүве диләэрин мен-даа, Роберт-даа күзевээн. Ылаңгыя оглум ону кым-бир кижи кээргеп, тускай таарымчалыг байдал тургузуп бээрин күзевээн. Бөгүн тускай өрээл бергеш, а даарта ол-ла кээргээн, сагыш човаан уу-биле демдек сала берзе канчаар ону».

Кичээлдер болгаш консультациялар кежээкиниң алды шакта доостур. 40 минута чапсарда олар дедир чанар билет садып халчыр. Берге-ле, ындыг-даа бол, өске үе чок. Поезд Радомче 18 шак 24 минутада чоруур. Ынчангаш олар вокзалга үргүлчү чүгүржүп чедер.

«Он чыл иштинде чүгүрүп-ле, чүгүрүп-ле кээримге орук улам ырап бар чыдар ышкаш сагындырар-дыр» деп, ол чугаалаар.

Авазы дипломун 1978 чылдың июльда камгалаан. Роберт ол-ла чылдың сентябрьда. Оларның кайызынга-даа юридиктиг эртемниң кандидады атты тывыскан.

Июльда маадырлыг ие Хенрике Лянгениң ады-хавыязын демдеглеп, орден-биле шаңнаан.

— Ам моон соңгаар чүнү канчаар силер?— деп, нешкилерниң бажыңынга шай аартап оргаш, айтырган мен.

Роберт харыылады:

— Суд, прокуратурага ийи чыл иштинде практикалап ажылдаар мен. Ооң соонда база катап шылгалда дужаагаш, авам-биле кады тускайлаң ажылдап болур».

Лянге нешкилер дугайында бир-ле дугаар Радом хоорайның клувунга парлалга ажылдакчыларының кежээзинге дыңнаан мен.

Ужуражылга соонда чыылганнар мурнунга авашкылар үнүп келди. Иезн чугаазын доозуптарга, Роберт авазының ынак тангозун роялга ойнап күүседир орта, хамык улус оон-моон оларны үглей берди. Алдарлыг ужудукчу, сураглыг истекчи, ыраажы, эмчи деминчаа чыылганнардан белекке алган чечектерин маадырлыг ие Хенрикеге тутсуп бердилер. Совет журналистерге сунган чечектер база хайыралыг аваның холунда барган болбайн аан.

Ю. ОРЛИК.
«Комсомольская правда» солуннуң корреспондентизи.

Редактор В. С. ШАРАВИИ.

УЯН ЫРЛАР КУТТУЛЗУН

Ак-Туругтуң Культура бажыңының «Малчын» агитбригадазы 1972 чылда тургустунган. Тос кижиден тургустунган бо бригада 1979 чылдың бирги чартынында чаңгыс чер-чурттугларынга 15 ажыг концертти көргүскен. Бригаданың концерт программазы байлак, ында кирген ыр, шүлүктер-биле олар ажыл-агыйның чедиишкиннерин мактап, четпестерни шоодуп, шыңгыы шүгүмчүлеп турарлар.

«Малчынның» бот-тывынгыр артистери сигенчилер, малчыннарже аъттанып тарда, солун программалыг концерт-биле кады янзы-бүрү темалыг лекция, беседаларны белеткеп ап турарлар. Ынчангаш ак-туругжулар «Малчынның» артистериниң концерт көргүзүүн улуг сонуургал-биле көөрлер.

ЧУРУКТАРДА: «Малчын» агитбригаданың концерт көргүзүүнүң үезинде.

Сөзү болгаш фотозу А. ЗАЙЦЕВТИИ.

агаар

Кызылдың агаар станциязының дыңнадып турарын ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Чүк бүрү угланыышкынныг хаттың күжү кошкак. Чамдык черлерге эртен туманнаар. Агаарның температуразы хүндүс 17—22 градус чылыыр, дүне чамдык черлерге доңаттаар.

Кызылга база шокар булуттаар, чагбас. Агаарның температуразы хүндүс 20—22 градус чылыыр. Хаттың күжү кошкак.

АНАА ЭВЕС ТУРАСКААЛ

Кострома черде тулааны төөгүлүг тураскаал кылдыр тургускан. Сусанин районнуң чурттакчыларының диләэн ёзугаар областың күүскомунуң шиитпири-биле Юсуповский тулаазын төөгүлүг тураскаал кылдыр чарлаан.

Тулааны төөгүлүг тураскаал кылдыр тургусканының чылдагааны мындыг: орус чурттуң маадыры Иван Сусанин 366 чыл бурунгаар маңаа маадырлыг чорукту кылган. Бүзээлеттирген хоорайга интервентилерниң кол күштери-биле катлыжар сорулгалыг Москваже баар орук дилеп турган дайзыннарны Домнино суурдан ол үндүр эдерткеш, тулаага астырып каан.

Ынчалза-даа Юсуповский тулаазы чүгле ооң-биле алдаржаан эвес. Ооң девискээри кайгамчык шык. Ында каракат, клюква, киш-кулааны тарып өстүрер черлерни тускайлаан. Ооң девискээрин, тодаргайлаарга, ийи муң гектар черни кургадырын шуут хораан. Төөгүлүг тураскаал — тулааның бүрүн камгалалын «Сусанинский» совхозка хүлээткен болгаш «Чоннуң маадырлыг оруктары-биле» деп турисчи маршрутка ону киирген.

А. ПАШИН.

ЭТА-ның корр.

Сонуургактарга

ДУС БОЛГАШ ГОЛЛАНДЫЛАР

Голландияның чүрек-дамыр аарыгларының талазы-биле институттуң эртем ажылдакчылары аъш-чемге дусту кайы хире ажыглап турарын хынап, ол талазы-биле шинчилелдерни келир чылын чорударын көрген. Эртемденнерниң баштайгы шинчилелдери чүнү көргүскенил? Дусту аъш-чемге эмин эрттир хөйнү ажыглаар болза, оон хан базымышкыны улгадыр болгаш чүрек, бүүрек аарыг кижилерге ол хоралыг, харын-даа карак шоозун чидирип болур дээрзин эртемденнерниң баштайгы шинчилелдери көргүскен.

Аңаа хамаарыштыр «Альхемейн дахблад» солун даарызында сан-түңнү көргүскен. Бир голланд хүнде ортумаа-биле 10-дан 15 грамм дусту чемге ажыглап турар (японнар хүнде ортумаа-биле 25 грамм дусту ажыглап турар). Голланд эмчилер хүнде 6 грамм, кадыкка хора чедирбези-биле харын-даа чүгле 3 грамм дус ажыглаарын сүмелеп турар.

(ПМА).

Телевидение

СЕНТЯБРЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

10.00 — **«Үе».** Информастыг программа. 10.40—Эртенги гимнастика. 10.05—**«Буратинонуң делгелгези».** 11.35— **«Ылап шынны дилеп».** Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү сериязы. 12.55—**«Силерге, ада-иелер».** 13.25—**«Эртенги почта».** Музыкалыг программа. 13.55—**«Советтер болгаш амыдырал».** 14.25 — **«Спортлото»** тиражы. 14.40—**«Москва Кремлиниң архитектуразы».** 2-ги дамчыдылга. 15.10 — **«Кадыкшыл».** Эртем-тайылбырлалдыг программа. Дамчыдылганы эмчи Ю. В. Белянчикова чорудар. 15.55—**Бөгүн делегейде.** 16.10— **«Челээш».** Улус чогаадылгазының телепрограммаларының делегейниң 3-кү фестивалы. ГФР. 16.45—Уругларга фильм. **«Бисче куштар ужуп кээп турар».** Уран-чечен фильм. 17.55—**«Силерниң диләэнер-биле ужуражыышкыннар».** Волга пароходствозунуң хемчилериниң айтырыгларынга политиктиг тайылбырлакчы В. П. Бекетов харыылаар. 18.55 — **«Дириг амытаннар дугайында».** Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар. 19.55— **«Силерге, кодээниң ажыл-ишчилери».** Концерт. Дамчыдылганы РСФСР-ниң алдарлыг артизи А. Кузнецов чорудар. 20.55— **«Дем каттыштырылгазы».** Painted Тележурнал. Дамчыдылганы тайылбырлакчы Д. Голованов чорудар. 21.25 — **«Лейк-Плесидте Олимпий мурнунуң неделязы».** Фигурлуг чүңгүлаашкын. АКШ-тан дамчыдылга. 22.30— **«Үе».** Информастыг программа. 23.05—**«13 сандайлар».** Телетеатр. 00.15—00.45 — **«Билдингир-даа бол эдептиг».** Кинокапсырылга: **«Грегор Мендельдиң дуржулгазы», «Парустуг транспорт», «Суг адаанда балет».** Төнгенде—медээлер.

КИНО

СЕНТЯБРЬ 22-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Өске чүрек» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.50, 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Чырыткылыг ыракче мени кыйгыр» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Сапыктыг дииистиң делегей долгандыр аян-чоруу» 9.15, 13.55, **«Рояльдап ыт чоруп орган»** 10.45, 12.20, 13.55, 15.25, 17.00, **«Какпа»** 18.35, 20.55 шактарда.

«ВОСТОК»: «Маринка, Янка болгаш хаан шивээзиниң чажыттары» 15.00, **«Завьяловонуң элдептиглери»** 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«Тэли» совхозтуң кол гидротехниги, 1948 чылдан бээр СЭКП кежигүнү
Виталий Эртинеевич
ОЧУР-ООЛДУҢ
хенертен мөчээнин «Тэли» совхозтуң дирекциязы болгаш ында партком дыңнатпышаан, ооң төрелдеринге база чоок кижилеринге ханы кажыыдалын илередип тур.

Редакцияның адрези:

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 2, ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуу 2-24-63, редакторнуу оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, кодээ ажыл-агыйы килдизиниң 2-21-47, үлетүр килдизиниң 2-22-64, чагаа килдизиниң 2-[illegible] информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16405. Чагыг 2555.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыышкын талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00956.